

Jelena Kostić-Tomović*

Univerzitet u Beogradu
Filološki fakultet

**GERMANIZMI U SAVREMENOM SRPSKOM JEZIKU,
U GERMANOSLAVISTIČKOJ LITERaturi
I U ROMANU *SEMPER IDEM* ĐORĐA LEBOVIĆA**

Originalan naučni rad

UDC 811.163.4'373.45:811.112.2

811.163.4'373.45:811.112.2]:821.163.4Lebović Đ.

<https://doi.org/10.18485/kkonline.2017.8.8.4>

Kao što već sam naslov nagoveštava, rad „Germanizmi u srpskom jeziku, u germanoslavističkoj literaturi i u romanu „Semper idem“ Đorđa Lebovića ima tri cilja: (1) da upozna čitaoca sa najznačajnijim odlikama germanizama u savremenom srpskom jeziku (i na njihovom primeru sa osnovnim pojmovima kontaktne lingvistike), (2) da ukratko predstavi najvažnija dosadašnja filološka i lingvistička istraživanja reči nemačkog porekla u srpskom jeziku i (3) da analizira svojstva i upotrebu germanizama u romanu „Semper idem“ Đorđa Lebovića, poznatog srpskog dramskog pisca druge polovine 20. i prve decenije 21. veka.

U skladu s tim, središnji deo rada sastoji se iz tri celine. Prva govori o podeli reči stranog porekla na pozajmljenice i prevedenice, kao i o podeli germanizama na supstancijalne, internacionalne i strukturalne germanizme, zatim o prilagođavanju germanizama pravopisu, izgovoru i morfološkom sistemu srpskog jezika i njegovim leksičkim potrebama, o posrednom i neposrednom pozajmljivanju itd. Druga celina posvećena je dosadašnjim istraživanjima germanizama u germanističkoj i srbističkoj literaturi, pri čemu ističe značaj dve studije: „Nemački uticaji u našem jeziku“ profesora Miloša Trivunca, jednog od osnivača srpske univerzitetske germanistike (Trivunac 1937; Trivunac 2015), i „Germanismen im Serbischen und Kroatischen“ savremene slavistkinje B. Golubović (Golubović 2007). Na ovo se, u trećoj celini rada, nadovezuju razmatranja o germanizmima u književnom stvaralaštvu Đorđa Lebovića.

Imajući u vidu to da su nemački uticaji na srpski jezik veoma zanimljivi mnogim mladim germanistima i studentima germanistike, tako da oni teme seminarskih radova i master-radova neretko biraju upravo iz ove oblasti, autor je u radu pokušao da objedini osnovne informacije koje pruža bogata literatura na nemačkom i srpskom jeziku, da ih prikaže što jasnije i sažetije, kao i da na primeru germanizama u delima Đ. Lebovića ukaže na mogućnosti za primenu tih saznanja pri analizi odgovarajućeg aspekta pojedinih ostvarenja srpske književnosti. U zavisnosti od materijala koje nudi konkretno književno delo, rezultati takve analize mogu potvrditi postojeće uvide ili ih – u najboljem slučaju – proširiti i produbiti.

Ključne reči: germanizam, reč stranog porekla, jezik davalac, jezik primalac, jezik posrednik, pozajmljenica, prevedenica, kalk, model, replika, Đorđe Lebović, *Semper idem*, germanoslavistika.

* Filološki fakultet u Beogradu, Studentski trg 3, 11000 Beograd, Srbija, e-mail: jelenakostictomovic@gmail.com

1. Uvod

Međujezički leksički uticaji nikada nisu samo jezička pojava. Oni se ne mogu odvojiti od istorijskog konteksta – političkog, društvenog i kulturnog. Jezički (među)uticaji rezultat su kontakata između jezičkih i kulturnih zajednica i odraz su njihovih promenljivih odnosa.

Tako je i sa germanizmima u srpskom jeziku. Srpske lekseme nemačkog porekla ne samo da su posledica viševjekovnih veza između govornika srpskog i nemačkog jezika, nego i odražavaju njihovu prirodu, njihov intenzitet, kao i njihove brojne uspone i padove tokom stoleća međusobnih kontakata – približavanja i udaljavanja, savezništva i sukobe, prihvatanje i odbacivanje.

Germanizmi u srpskom jeziku zanimljiv su predmet istraživanja i za germanistiku i za slavistiku, a osobito za tzv. germanoslavistiku (*Germanoslawistik*, *f*) – dsisciplinu koja se bavi upravo nemačko-slovenskim istorijskim, kulturnim, književnim i jezičkim vezama. Ova oblast naročito je privlačila srpske i jugoslovenske germaniste, s jedne strane, i slaviste sa nemačkog govornog područja, s druge strane. To je sasvim razumljivo, jer su upravo oni, po prirodi stvari, upućeni na takve teme, tj. na dodirne tačke između matičnog jezika i kulture i sredine čijem su se izučavanju posvetili.

Germanizmima u našem jeziku bavi se niz naučnih publikacija na nemačkom i srpskom/srpskohrvatskom govornom području različitog obima, od kraćih naučnih članaka u časopisima i zbornicima (npr. Đukanović 2012 ili Alanović 2014), preko nešto obimnijih studija (npr. Trivunac 1937 ili Satzinger & Stefanović 2014), do naučnih monografija koje teže veoma iscrpnom prikazu ove grupe leksema ili nekog od njenih podtipova (npr. Golubović 2007).

Premda tema ni izdaleka nije iscrpljena i nebrojene pojedinosti tek valja rasvetliti (up. Golubović 2007: 24), slobodno možemo reći da germanistička i slavistička literatura nude jasnu opštu sliku o germanizmima u savremenom srpskom jeziku, tj. o njihovom inventaru, tipovima i svojstvima, ali i o mnogim njihovim podgrupama.

Nakon kratkih pregleda najvažnijih termina iz oblasti leksičkog pozajmljivanja, u radu ćemo čitaocu prvo upoznati sa osnovnim činjenicama o germanizmima u srpskom jeziku, a zatim i o nekim od najvažnijih filoloških i lingvističkih publikacija koje takve lekseme obrađuju (npr. Trivunac 1937, Golubović 2007, Đukanović 2012 itd.). Nakon toga pokazaćemo kako germanizmi u romanu Đorđa Lebovića „Semper Idem” (Lebović 2016) ilustruju prisustvo i ulogu germanizama u savremenom standardnom

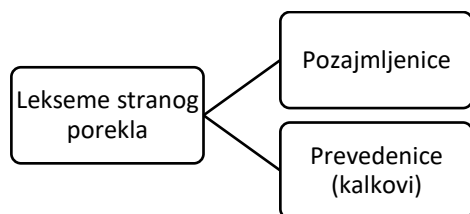
srpskom jeziku i u regionalnom varijetetu Vojvodine između dva svetska rata, trudeći se da pritom rasvetlimo i njihovu ulogu u Lebovićevom romanu.

Verujemo da takav spoj može biti koristan, a možda i podsticajan, za sve one koji su poželeti da se nešto podrobnije upoznaju sa leksemama nemačkog porekla u srpskom jeziku kao odrazom srpsko-nemačkih istorijskih, kulturnih i jezičkih veza, da se upuste u detaljnije upoznavanje sa odgovarajućom naučnom literaturom i da potom eventualno i sami doprinesu upotpunjavanju saznanja o ovom zanimljivom segmentu srpske leksike i o srpsko-nemačkim jezičkim vezama.

2. Germanizmi i druge lekseme stranog porekla – osnovni pojmovi

2.1. Pozajmljenice i prevedenice

Sve lekseme stranog porekla u bilo kom jeziku – pa tako i germanizmi u srpskom – dele se na dve osnovne grupe: na pozajmljenice (nem. *Entlehnung*, *f* ili *Lehnwort*, *n*) i na prevedenice ili kalkove (nem. *Lehnübersetzung*, *f*) (up. Golubović 2007: 11). B. Golubović smatra da bi prevedenice/kalkove najbolje bilo nazivati strukturnim germanizmima (nem. *struktureller Germanismus*), „zato što se kod njih iz nemačkog preuzima leksička *struktura*, a ne leksička *supstanca*³” (Golubović 2007: 66).

Ilustracija 1. Lekseme stranog porekla: pozajmljenice i prevedenice

Pozajmljenice su rezultat preuzimanja leksema, a ponekad i sintagmi, iz jezika davaoca, uglavnom uz neophodno prilagođavanje pravopisu, izgovoru i morfološkom sistemu jeziku primaocu (npr. nem. *Hausmeister*, *m* > sr. *hauzmajstor*; nem. *Buchtel*, *f* > sr. *buhtla*). Ova prilagođavanja neretko prate izvesno preinačavanje značenja i/ili stilska/pragmatička pomeranja, kao npr. u slučaju nem. *bei Wache* – ‘pod stražom’ > sr. kol. *bajbok*, *bajbokana* (Golubović 2007: 199) ili nem. ahr. *Freier*, *m* – udvarač > sr. kol. *frajer* – ‘atraktivan mladić ili mlađi muškarac’.

³ „weil eben bei ihnen eine lexikalische *Struktur* aus dem Deutschen übernommen wurde, nicht aber eine lexikalische *Substanz*” (Golubović 2007: 66).

Za razliku od pozajmljenica, **prevedenice** nastaju tako što jezik primalac gradi novu reč ili leksički spoj od vlastitog materijala (morfema i leksema), ali pritom neku stranu leksemu koristi kao uzor. To najčešće podrazumeva prevođenje lekseme ili sintagme deo po deo, odnosno raščlanjivanje uzora i zamenu svakog sastavnog dela ponaosob domaćim ekvivalentom (npr. nem. *Landgericht*, *n* > sr. *zemaljski sud*: nem. *Land* – ‘zemlja, pokrajina’ i *Gericht* – ‘sud’ ili nem. *Gaskammer*, *f* > sr. *gasna komora*: nem. *Gas* – ‘gas’ i nem. *Kammer* – ‘komora’)⁴. Kako ističe J. Đukanović, kod mnogih leksema teško je ili nemoguće sa sigurnošću odrediti da li su zaista prevedenice ili su ipak izvorne tvorenice čija se struktura samo sticajem okolnosti podudara sa strukturom njihovog ekvivalenta u nekom od mogućih jezika davalaca. Isto važi i za pojedine potencijalne prevedenice sa nemačkog jezika u okviru srpske leksike (Đukanović 2012: 27).

Među leksemama stranog porekla, pa tako i među germanizmima u srpskom jeziku, ima i jednočlanih i višočlanih leksema – tj. i reči i ustaljenih/čvrstih jezičkih spojeva (frazelogizama, frazeoleksema). Reči stranog porekla pritom se mogu javiti i kao pozajmljenice i kao prevedenice, dok su frazeologizmi stranog porekla neizbežno prevedenice, bilo da su nastali po uzoru na jednočlanu leksemu ili po uzoru na ustaljeni jezički spoj (npr. sr. *dobiti korpu* < nem. *einen Korb bekommen*, sr. *dati nekome korpu* < nem. *jemandem einen Korb geben*, sr. *imati pik na nekoga* < nem. *einen Pik auf jemanden haben*, sr. *imati putera na glavi* < nem. *Butter auf dem Kopf haben* itd. (up. Belošević 2015; Đukanović 2012: 27–28).

2.2. Model i replika. Prilagođavanje reči stranog porekla jeziku davaocu

Leksemu ili sintagmu jezika davaoca od koje potiče neka leksema jezika primaoca nazivamo modelom, bez obzira na to da li jezik primalac preuzeo njen oblik i značenje (kod pozajmljivanja) ili ju je iskoristio kao uzor za građenje reči ili leksičkog spoja od vlastitog materijala, ali prema stranom obrascu (kod kalkiranja). Rezultate tih procesa, tj. same pozajmljenice i prevedenice, nazivamo replikama (up. Tomović 2009: 47, Kostić-Tomović 2013: 170).

Model i replika uglavnom nisu istovetni, jer se pozajmljenica prilagođava pravopisu, izgovoru i gramatičkom sistemu jezika primaoca – što je neophodno da bi njegovi govornici zaista mogli da je koriste. Intenzitet prilagođavanja zavisi od

⁴ Nešto opširnije o prevedenicama iz nemačkog u srpskom jeziku v. Trivunac (2015): 134–142.

srodnosti između jezika davaoca i jezika primaoca, tj. obrnuto je srazmeran stepenu njihovog međusobnog srodstva/sličnosti (Đorđević 2016: 209).

Prilagođavanje pozajmljenica pravopisu jezika primaoca nazivamo transgrafemizacijom ili ortografskom adaptacijom, a prilagođavanje njegovom izgovoru fonetsko-fonološko transfonemizacijom ili fonetsko-fonološkom adaptacijom⁵.

Fonetsko-fonološka adaptacija pritom podrazumeva zamenu „fonoloških elemenata jezika davaoca elementima jezika primaoca, a javlja se tokom formiranja fonološkog oblika pozajmljenice u jeziku primaocu“ (Filipović 1986: 68–71; Tomović 2009: 55). Tako kod germanizama u srpskom, primera radi, foneme /ø/ i /ɛ/ odmenjuje /e/ (npr. nem. *Bäcker*, *m* > sr. *pekar*), a fonemu /y/ fonema /ɪ/ (npr. nem. *Büchse*, *f* > sr. *biksna*, nem. *Kühler*, *m* > sr. *kiler*) itd. (Golubović 2007: 140).

Kako naglašava B. Golubović, kod srpskih leksema nemačkog porekla valja, doduše, imati na umu da:

razlog tome što mnogi germanizmi danas zvuče znatno drugačije nego u savremenom standardnom nemačkom jeziku često može biti taj što uopšte i nisu pozajmljeni iz standardnog jezika, već iz određenih dijalekata. Primera radi, u dijalektima Podunavskih Nemaca⁶ 'b' se često izgovara kao 'p' a 'd' kao 't'. U skladu s tim, reči koje u standardnom nemačkom jeziku sadrže 'b' ili 'd' u srpskom odnosno hrvatskom neretko namesto njih imaju 'p' ili 't', i to upravo onda kada su pozajmljene iz tih dijalekata, npr. s./k. *pehar* od dt. *Becher* ili s./k. *šinter*⁷ od dt. *Schinder*⁷ (Golubović 2007: 137)⁸.

⁵ O ortografskoj adaptaciji germanizama u srpskom v. u Golubović (2007): 133, a o fonetskoj adaptaciji u Golubović (2007): 133–149 i u Satzinger & Stefanović (2014): 79–89.

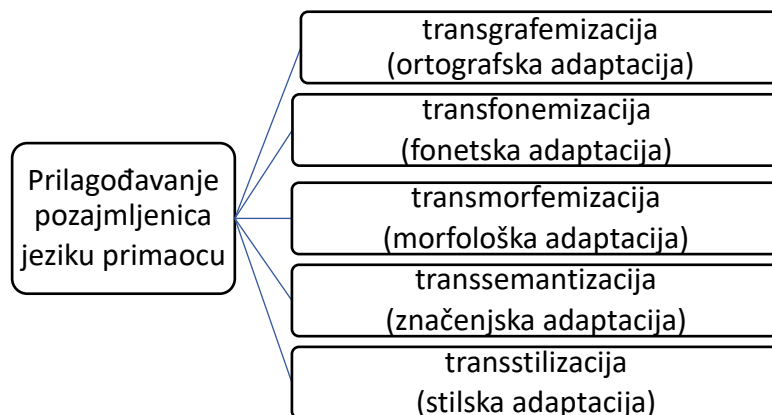
⁶ Nekadašnji neformalni naziv za nemačke koloniste u Habsburškoj monarhiji 'Švabe' danas je pogrdan, pa zato i nepogodan, dok stari zvanični naziv 'Nemci' ne omogućava njihovo razlikovanje od žitelja Nemačke. Imenica *Folksdojčer* nezgodna je zato što je njen nemački model *Volksdeutsch(er)*, *m* obelež, tj. uglavnom vezan za nacionalsocijalističku leksiku (up. DUDEN ONLINE). To se odrazilo i na njegovu srpsku repbliku (up. RSJ: „pripadnik nemačke nacionalne manjine u zemljama Evrope za vreme fašističke Nemačke u Drugom svetskom ratu“), premda mnogi današnji govornici srpskog jezika verovatno nisu svesni toga. Ni 'Nemci u Vojvodini' nije dobro rešenje u ovom kontekstu, jer su oni živeli i van Vojvodine, baš kao i Srbi. U nemačkom jeziku koristi se naziv *Donauschwaben*, što je i stilski neutralno, a i precizno. Kao naziv za pripadnike etničke grupe / nacionalne manjine, 'Podunavski Nemač / Podunavski Nemci' valjalo bi pisati velikim početnim slovom, kao npr. 'Galipoljski Srbi' (PSJ 2017: 59). (Prim. autor)

⁷ „Wenn heute also viele Germanismen ziemlich anders lauten als in der gegenwärtigen deutschen Standardsprache, dann tun sie das nicht zuletzt deshalb, weil sie gar nicht aus dieser, d. h. aus der deutschen Standardsprache übernommen wurden, sondern aus bestimmten Dialekten. In donauschwäbischen Mundarten z. B. wird ‚b‘ wie ‚p‘ und ‚d‘ wie ‚t‘ gesprochen. Entsprechend haben die Wörter, die in der deutschen Standardsprache ein ‚b‘ oder ‚d‘ haben, im Serbischen bzw. Kroatischen vielfach ein ‚p‘ oder ‚t‘, eben dann, wenn sie aus diesen Mundarten entlehnt wurden, wie z. B. s./k. *pehar* aus dt. *Becher* oder s./k. *šinter* aus dt. *Schinder*“ (Golubović 2007: 137).

⁸ V. posredno o tome i u Đukanović (2012): „Nemačke lekseme su u najvećem broju preuzete iz južnonemačkih i bavarsko-austrijskih dijalekata, kojima su se služili žitelji Austrije i Bavarke, ali su došle i iz govora Nemaca u Vojvodini, koji predstavlja svojevrsnu arhaičnu i petrificiranu mešavinu švapskih i bavarskih dijalekata s primesama mađarskog pa i srpskog jezika“ (Đukanović 2012: 24).

Za usaglašavanje replike sa morfološkim sistemom jezika primaoca koristimo termine transmorfemizacija⁹ i **morfološka adaptacija** (Filipović 1986: 119–154; Tomović 2009: 59–63). Tako se, na primer, u srpskom jeziku svim imenicama stranog porekla mora dodeliti gramatički rod, i to ne prema gramatičkom rodu u jeziku davaocu već prema završetku (npr. nem. *Ziel*, *n* > sr. *cilj*, *m*; nem. *Knödel*, *m* > sr. *knedla*, *f*; nem. *Wäsche*, *f* > sr. *veš*, *m* itd.) (Alanović 2014: 12). Germanizmi među pridevima većinom dobijaju domaći tvorbeni sufiks, koji im omogućava deklinaciju – jer se u suprotnom ne mogu ni deklinirati ni komparirati (npr. nem. *braun* > sr. *braon*) (Alanović 2014: 123–124). Glagolima se neizostavno dodaje infinitivski sufiks *-ti* (Alanović 2014: 126) itd.

Adaptaciju značenja modela naziva se semantičkom adaptacijom (Filipović 1986: adaptacija na semantičkom nivou) ili transsemantizacijom (Tomović 2009: 63 prema Ajduković 2004: 192). Oslanjajući se na ovaj terminološki niz, stilska i druga pragmatička pomeranja pri pozajmljivanju ili kalkiranju možemo nazvati transstilizacijom ili stilskom adaptacijom (npr. nem. *Ausweis*, *m* – ‘legitimacija’ > sr. žargonski *ausvajz* – ‘legitimacija’, ‘propusnica’).

Ilustracija 2. Vidovi prilagođavanja lekseme stranog porekla jeziku primaocu

2.3. Posredni i neposredni leksički uticaji

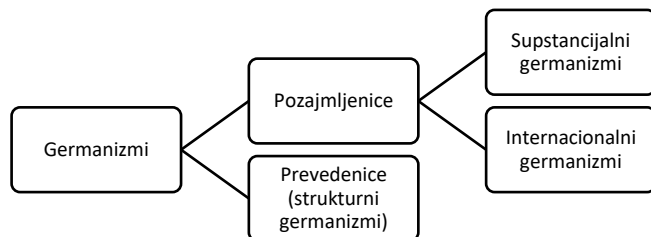
Pozajmljivanje i kalkiranje mogu se odvijati i neposredno i posredno. Drugim rečima, lekseme možemo pozajmljivati nezaobilaznim putem, direktno iz nekog jezika

⁹ Detaljno o transfonemizaciji germanizama u srpskom jeziku v. Alanović (2014). O transfonemizaciji i transmorfemizaciji germanizama u srpskom i hrvatskom v. Golubović (2007): 132–165.

davaoca, ili zaobilaznim putem, tj. indirektno, preko tzv. jezika posrednika (up. Tomović 2009: 54). Tako je, primera radi, imenica *kifla* u srpski jezik došla neposredno iz (austro)nemačkog (nem. *Kipfl*, *n/m* ili *Kipfel/Kipferl*, *n*), dok je pri preuzimanju imenice *serpentina* nemački „samo“ bio jezik posrednik, jer ova leksema izvorno potiče iz latinskog (nem. *Serpentine*, *f* < lat. *serpentina*) (up. Klajn & Šipka 2004: 612, 1175). Sličnih primera ima srazmerno mnogo, jer je kod reči stranog porekla u srpskom/srpskohrvatskom jeziku nemački neretko preuzimao ulogu jezika posrednika – usled viševjekovnih neposrednih, razgranatih i intenzivnih kontakata između govornika srpskog i govornika nemačkog jezika.

One germanizme u srpskom jeziku kod kojih je nemački bio jezik davalac B. Golubović naziva supstancijalnim germanizmima (nem. *substantieller Germanismus*), a internacionalizme kod kojih je nemački bio samo jezik posrednik internacionalnim germanizmima (nem. *internationaler Germanismus*) (up. Golubović 2007: 66–76).

Kako, između ostalih, napominje i J. Đukanović: „Uticaj nemačkog jezika primećuje se i kod velikog broja naših internacionalizama, tj. reči koje postoje, s različitim izgovorom ali istim ili sličnim značenjem, u većini evropskih jezika. Ove reči su s približno nemačkim izgovorom u naš jezik doneli naši zemljaci koji su se školovali u zemljama nemačkog jezika, pa su se tamo i sreli s njima i usvojili ih“ (Đukanović 2012: 28). J. Đukanović uz to ističe da je internacionalizmi koji su u srpski jezik ušli preko nemačkog najlakše prepoznati po izgovoru grafeme <s> kao /z/ (npr. nem. *Universität*, *f* > sr. *univerzitet*), a zatim i po izgovoru <sp> i <st> kao /jp/ i /jt/ (nem. *Streik*, *m* > sr. *štrajk*) i po izgovoru sufiksa latinskog porekla *-tion* kao /tsion/ (npr. nem. *Nation*, *f* > sr. *nacija*). Pored toga, na nemački kao jezik posrednik ukazuje i sufiks *-irati*, od nemačkog *-ieren* (npr. nem. *skizzieren* > sr. *skicirati*) (Đukanović 2012: 28).

Ilustracija 3. Supstancijalni, internacionalni i strukturni germanizmi

2.4. Različiti stepen odomaćenosti

Bez obzira na to kako tačno dođu u jezik primalac, neke lekseme stranog porekla u njemu se odomaće manje, a druge više. Odomaćenost u jeziku primaocu je tzv. skalarna veličina. Na jednom kraju kontinuuma nalaze se potpuno odomaćene lekseme, tj. lekseme čije strano poreklo prosečni govornici jezika primaoca uopšte ne zapažaju. Takve lekseme su pravopisno, fonološki i morfološki potpuno prilagođene jeziku primaocu, često se koriste, a mnoge od njih nemaju ni sinonim domaćeg porekla, npr. sr. *zemička* < češ. *žemlička* < nem. *Semmel* (Klajn & Šipka 2004: 474), sr. *noša* < nem. *Nachttopf*, *m* (Satzinger & Stefanović 2014: 52), sr. *kofer* < nem. *Koffer*, *m* (Klajn & Šipka 2004: 666) ili sr. *krompir* < nem. reg. *Grundbirne*, *f* (Satzinger & Stefanović 2014: 46).

Na suprotnom kraju kontinuuma nailazimo na lekseme čije strano poreklo odmah prepoznaju i prosečni govornici jezika primaoca. Razlozi tome mogu biti različiti – tek su ušle u jezik, nisu mu dovoljno prilagođene, retko se koriste, imaju jedan ili više sinonima domaćeg porekla, snažno su kulturno označene, regionalno su ograničene u jeziku primaocu i sl. Takva bi, recimo, bile sledeće lekseme: sr. *huncut* < mađ. *huncut* < nem. *Hundsfott* – ‘onaj koji je prepreden, spreman na sitne prevare i nestašluke, ugursuz, mangup’ (Klajn & Šipka 2004: 1428), sr. *huncutarija* < nem. *Hundföttereij*, *f* – ‘ugursuzi, mangupi’ i ‘nevaljalstvo, nestašluk’ (Klajn & Šipka 2004: 1428), sr. *švindl* < nem. *Schwindel*, *m* – ‘prevara, varka, podvala’ (Klajn & Šipka 2004: 1471) ili sr. *štrumpbandala* < nem. *Strumpfband*, *n* i sr. *štrumpfhalter* < nem. *Strumpfhalter*, *m* – ‘podvezica, halter’ (Klajn & Šipka 2004: 1489). Ovakve lekseme stranog porekla nazivamo i tuđicama (nem. *Fremdwort*, *n*).

Većina leksema stranog porekla negde je između ove dve krajnosti, tj. nisu ni apsolutno odomaćene, a ni apsolutno neodomaćene. Među takve lekseme ubraja se, između ostalih, i imenica sr. *bircuz* – nem. *Wirtshaus*, *n* (Satzinger & Stefanović 2014: 28), kao i imenica sr. *kuglager* – nem. *Kugellager*, *n* (Satzinger & Stefanović 2014: 46).

2.5. Germanizmi u srpskom jeziku – značenjske grupe

Germanizmi u srpskom jeziku pripadaju raznovrsnim značenjskim grupama. Po svemu sudeći, ima ih u toliko značenjskih grupa, da se prema njima ni ne mogu uspešno razvrstati. Ipak, uvek se mogu izdvojiti nekoliko njih u kojima su germanizmi osobito brojni. Miloš Trivunac (Trivunac 2015: 103–134), primera radi, lekseme nemačkog porekla svrstava u sledeće značenjske grupe:

1. jelo i piće (npr. *kelj, karfiol, paradajz, šunka, krmenadle, supa, sos, vekna, torta, kompot, senf, limunada* itd.);
2. pokućstvo i kuća (npr. *roštilj, šerpa, šolja, tacna, tepih, ligeštul, pegla, korpa, parket, vešernica* i sl.);
3. odelo i toaleta (npr. *kragna, frak* ili *kapa*);
4. zanati i zanimanja (npr. *majstor, malter, farbar, tapetar, parketar, pehar, šinter, kelner, advokat, rektor, docent, dekan*);
5. razni izrazi.

Među ovim poslednjim (razni izrazi), Trivunac potom ipak poimence navodi „vojnu oblast“ (npr. *šamac, granata, puška, pištolj, logor* ili *štab*), sanitet, berzu, muziku i koncerte i pogrdne reči (npr. *hohštapler, grubijan, fušer, fušeraj* i sl.).

Uz ove, svakako ima i niz drugih značenjskih grupa u kojima je zastupljen nemali broj germanizama. Ukoliko bismo pokušali sve da ih navedemo, verovatno bismo nabrojali gotovo sve značenjske grupe kojih se uopšte možemo setiti. Zbog toga je možda i najjednostavnije – a i najtačnije – reći da germanizmi u srpskom jeziku uopšte i nisu ograničeni na određene značenjske grupe, već ih ima u gotovo svim oblastima leksike.

2.6. Zastarevanje germanizama i drugih leksema stranog porekla

Lekseme stranog porekla mogu zastariti, isto kao i lekseme domaćeg porekla. Pozajmljenice i prevedenice u jezik primalac pretežno dolaze iz jezika s kojima je on u neposrednom i snažnom kontaktu i/ili iz jezika oblasti koje u datom trenutku imaju političku, privrednu, tehničku i kulturnu premoć. Kada se taj kontakt prekine i/ili kad se ta premoć izgubi, pozajmljenice iz odgovarajućeg jezika neretko srazmerno brzo zastarevaju – bilo spontano, bilo usled svesnog izbegavanja (up. Golubović 2007: 65). Tako su danas mnogi turcizmi u srpskom jeziku zastarele lekseme (npr. tur. *dondurma* > sr. *doldrma* – ‘sladoled’ ili tur. *dondrumacı* > sr. *doldrmdžija* – ‘sladoledžija’¹⁰), ali isto važi i za brojne germanizme, kao npr. za nem. *Modemacherin*, *f* > sr. *mašamoda* – ‘modistkinja’ ili nem. *Matrose*, *m* > sr. *matroz* – ‘mornar’ (Klajn & Šipka 2004: 741, 743).

Kao što znamo, turski kulturni uticaj na srpskom govornom području počeo je da jenjava već tokom 19. veka, a nemački u prvoj, a osobito u drugoj polovini 20.

¹⁰ Prema Klajn & Šipka 2004: 375, 376.

veka. Na njihovo mesto došli su drugi uticaji: francuski, ruski, a na kraju – i pre svega – anglosaksonski. Ovi procesi svakako su doprineli zastarevanju mnogih turcizama i germanizama.

2.8. Germanizmi i stratifikacija leksike

Treba istaći i to da lekseme stranog porekla mogu pripadati opštoj leksici standardnog varijeteta jezika primaoca, tj. u konkretnom slučaju opštoj leksici savremenog standardnog srpskog jezika, ali isto tako i nekom regiolektu ili sociolektu, terminologiji neke naučne ili stručne oblasti ili stručnom žargonu.

Tako i brojni germanizmi u srpskom jeziku pripadaju standardnoj leksici, tj. koriste se na čitavom srpskom govornom području i pragmatički su neobeleženi – npr. nem. *Ziegel*, *m* > sr. *cigla*, nem. *Zink*, *n* > sr. *cink*, nem. *Flasche*, *f* > sr. *flaša*, nem. *Falte*, *f* > sr. *falta* (Satzinger & Stefanović 2014; Đukanović 2012: 24–25) itd.

Za razliku od njih, brojne lekseme nemačkog porekla u srpskom jeziku koriste se samo u nekim delovima srpskog govornog područja, i to najčešće u onima gde je uticaj nemačke kulture iz istorijskih razloga bio naročito snažan, tj. pre svega u Vojvodini. U takve regionalizme ubrajaju se, primera radi, nem. *Gang*, *m* – ‘hodnik’ > sr. *konk* – ‘hodnik ispred soba na kući’, nem. *Einfahrt*, *f* – ‘kolski ulaz’ > sr. *ajnfort* – ‘kolski ulaz u kuću ili dvoršte’ ili nem. *Rindfleisch*, *n* – ‘govedina’ sr. *rinflajš* – ‘kuvano životinjsko ili živinsko meso, često iz supe’ (Đukanović 2012: 24; Golubović 2007: 95–98).

Među germanizma u našem jeziku ima i supstandardnih leksema, kao što smo nešto ranije videli kod leksema *bajbok/bajbokana*, *bircuz* ili *frajer*, a ima i mnogo drugih primera, poput sr. *kupleraj*, *kupler* ili *kuplermajstor* od nem. *kuppeln* – ‘provodadžisati’, *Kuppelei*, *f* – ‘provodadžisanje, svođenje’ i *Kuppler*, *m* – ‘svodnik’ (up. Golubović 2007: 86–90, 100–109).

Tu su i reči koji pripadaju jeziku neke struke ili odgovarajućem profesionalnom žargonu, poput sr. *endlati/endlovati* i *endlerica* od nem. *enden* – ‘završiti’ u krojačkom zanatu, sr. *šalovati*, *šalung* i *šalovanje* od nem. *Schalung*, *f* – ‘oplata’ i *schalen* – ‘napraviti oplatu’ u građevinarstvu, ili niza termina i stručnih žargonizama iz oblasti tradicionalnog grafičkog dizajna i štamparstva, kao što su: sr. *frajštendovati* – ‘izdvojiti oblik iz pozadine’ < nem. *freistehen* – ‘stajati slobodno’, sr. *blindruk* – ‘reljefna grafika’ < nem. *Blinddruck*, *m*, sr. *rikna* – ‘hrbat knjige’ < nem. *Rücken*, *m* – ‘leđa’ ili sr. *šlisovanje* – ‘lepljenje pojedinačnih listova pri izradi proširanog poveza’ < nem. *schließen* – ‘zatvoriti’ itd.

U ovom kontekstu veoma su zanimljivi i germanizmi u govoru srpskih iseljenika na nemačkom govornom području, gde pozajmljivanje i kalkiranje često nije nimalo lako razlikovati od tzv. preključivanja kodova, tj. mešanje dva koda (ili više njih) u istom turnusu, razgovoru ili tekstu, kakvo se sreće kod bilingvalnih i višejezičnih govornika. Odgovarajuće primere nudi izuzetno zanimljiva i obimna studija Vuletić Đurić (2015), kao i naučni članak istog autora Vuletić Đurić (2016).

2.9. Kulturno označena leksika među germanizmima u srpskom jeziku

Na kraju ovog pregleda osnovnih svojstava germanizama u srpskom jeziku, ali ne i najmanje važno, valja napomenuti i to da među leksemama stranog porekla, pa tako i među germanizmima, često ima i tzv. kulturno označenih leksema, tj. leksema „čije razumevanje nužno pretpostavlja poznavanje određenih socio-kulturnih specifičnosti odgovarajuće govorne zajednice“ (Tomović 2009: 200–201, up. Kostić-Tomović 2017: 74–79). U takve lekseme ubrajaju se i nazivi institucija i organizacija specifičnih za određeno, u ovom slučaju nemačkog, govorno područje, poput *Bundestag* – ‘predstavnički dom parlamenta SRN’, *Bundesrat* – ‘drugi dom parlamenta SRN’, nem. *Fussballbundesliga*, *f* > sr. *Bundesliga*¹¹ – ‘savezna fudbalska liga u SRN’, *Kulturbund* – ‘fašistička organizacija pripadnika nemačke nacionalne manjine u Jugoslaviji između dva svetska rata’, *firer* – ‘titula Adolfa Hitlera kao vođe Trećeg rajha’ i mnogih drugih (up. Klajn & Šipka 2004: 238, 679, 1327).

3. Germanizmi u srpskom jeziku kao tema germanoslavistike

3.1. Srpsko-nemački jezički kontakti

Kontakti između govornika srpskog i nemačkog jezika potiču još iz 13. veka, kada u Srbiju dolaze Sasi, koji će postaviti temelje srpskog rudarstva. Kasnije će se usled turskih i habsburških osvajanja i istorijskih činilaca koje su odatle proistekle nemačko i srpsko govorno područje preklopiti na teritoriji Habsburške monarhije.

Razdoblje najsnažnijeg nemačkog uticaja na srpsku kulturu i jezik bili su 18. i 19. vek i prva polovina 20. veka, od naseljavanja Podunavskih Nemaca¹² (nem.

¹¹ Na nemačkom *Bundesliga*, *f* zapravo znači samo ‘savezna liga’ i odnosi se na saveznu ligu u bilo kom sportu. Značenje germanizma *Bundesliga* u srpskom je suženo, i odnosi se isključivo na Prvu saveznu fudbalsku ligu u SR Nemačkoj. Ovo sužavanje proisteklo je iz velike omiljenosti nemačkih fudbalskih klubova i fudbalskih takmičenja u Srbiji, koje prate brojni ljubitelji sporta, dok nemačka takmičenja u većini drugih sportova nisu ni izbliza toliko popularna van njenih granica.

¹² U Podunavlje su se doselili Nemci iz različitih delova nemačkog govornog područja, a Srbi su ih sve zvali Švabama. Taj naziv nije bio nimalo pogrdan, pa su ga koristili i sami Podunavski Nemci. Zvaničan naziv i u Habsburškoj monarhiji i kasnije u Kraljevini Jugoslaviji glasio je, međutim, jednostavno ‘Nemci’ (up. Martinov 2004: 13).

Donauschwabe, m) u Vojvodini i u drugim oblastima Habsburške monarhije u kojima su živeli i Srbi, pa do okonačnja Drugog svetskog rata¹³. U tom periodu nemački uticaj imao je zapravo dva izvora: habsburški uticaj (preko države, administracije, vojske, školstva itd.) i uticaj Podunavskih Nemaca (preko svakodnevnih kontakata odnosno suživota Srba i nemačkih kolonista).

Najvažnije vidove nemačko-srpskih jezičkih veza u tom peirodu sažeto i jasno opisuje J. Đukanović u članku „Nemačko-srpski jezički kontakti”, pa ćemo iz tog teksta preneti nešto obimniji citat.

...u Vojvodini je sve do kraja Drugog svetskog rata živela brojna nemačka manjina od gotovo pola miliona žitelja, što je takođe doprinelo da nemački jezik ostavi tragove u srpskoj leksici i sintaksi, pre svega regionalnoj i kolokvijanoj, ali su mnoge lekseme preko regionalnih govora prodrle i u standardni/književni jezik.

Drugu grupu nosilaca i primalaca uticaja nemačkog na srpski jezik činili su naši ljudi koji su se u poslednja dva stoleća školovali ili na drugi način obrazovali i obučavali u zemljama nemačkog jezika (Austriji, Nemačkoj i Švajcarskoj). To nisu bili samo oni pojedinci koji su u tim zemljama sticali univerzitetsko ili umetničko obrazovanje (budući naučnici, inženjeri, lekari, finansijski eksperti ili slikari, vajari i muzičari)¹⁴, već i mnoge zanatlje koje su usavršavale zanatsko umeće i nabavljale sprave i alate za svoje radionice, kao i trgovci koji su kupovali robu ili prodavali svoj espap na tamošnjim tržištima. [...]

Dalje, uticaji nemačkog jezika, pre svega u oblasti nauke i umetnosti, odvijao se i preko prevoda naučne literature i lepe književnosti s nemačkog jezika, čime je naš leksički fond obogaćen najvećim delom kalkovima, ali je on primetan i u sintaksičkim strukturama. [...]

A od šezdesetih godina prošlog veka pa do naših dana više stotina hiljada naših ljudi (nedavno objavljeni podaci pominju brojku od 600.000 Srba i drugih građana) potražili su i našli posao u zemljama nemačkog jezika, gde su u procesu profesionalne i socijalne adaptacije usvajali nemački kao jezik društvene sredine u kojoj su živeli i radili, dok im je maternji jezik služio za komunikaciju među zemljacima i u porodici (Đukanović 2012: 23).

Već i na osnovu ovako komprimiranog prikaza srpsko-nemačkih istorijskih kontakata, vidimo da su kod ove dve jezičke zajednice bili prisutni praktično svi činioici koji pogoduju jezičkim uticajima, i to poglavito uticaju nemačkog na srpski jezik: geografski kontakt, politička i ekonomska dominacija, ratna osvajanja i kulturni uticaji (Golubović 2007: 30–31)¹⁵.

¹³ O Podunavskim Nemcima u Vojvodini v. Janjetović (2009).

¹⁴ Detaljno o školovanju srpskih intelektualaca (i) na univerzitetima na nemačkom govornom području v. u Trgovčević (2003). O nemačkom kulturnom uticaju na beogradsku elitu između dva svetska rata v. u Gašić (2005) (Prim. autor).

¹⁵ To nikako ne znači da srpski nije uticao na nemački jezik, ali su ti uticaj pretežno bili ograničeni na lokalne dijalekte Podunavskih Nemaca, dok je u standardni austrijski varijetet prodrlo znano manje leksema, a u standardni nemački varijetet retko koja. Više informacije o dijalektima Podunavskih Nemaca nude, između ostalog, prva dva doktorata iz oblasti germanistike na Univerzitetu u Beogradu, disertacija Vladislava Vajferta „Die deutsche Mundart von Bela Crkva (Weißkirchen)” (Vajfert 1933) i disertacija Pavla Brežnika „Die Mundart der hochdeutschen Ansiedlung Franztal in Jugoslawien” (Brežnik 1935) (Đukanović 2016: 32). Vladislav Vajfert opisao je nešto kasnije i nemački dijalekat Bele Crkve (Vajfert 1935).

Uticaj Podunavskih Švaba nije se, dakako, ograničavao samo na jezik – pre bi se zapravo moglo reći da su jezički uticaji bili posledica uticaja u brojnim oblastima svakodnevnog života. Primera radi, snažan nemački uticaj oseća se do dan-danas u ishrani Srba u Vojvodini, ali i na čitavom srpskom govornom području. Kako navodi Z. Martinov, vojvođanski Srbi od Podunavskih Nemaca preuzeli su brojna jela, namernice, začine, načine pripreme i konzerviranja hrane, ali i različite vrste posuđa, utvrđene obroke i njihov raspored itd. (Martinov 2004: 47–48). U jela koja su Srbi u Habsburškoj monarhiji usvojili od Podunavskih Nemaca ubrajaju se i ona poput kokošije i govede supe, rezanaca, knedli, kifli, palačnaka, punjenih paprika, pite s jabukama i višnjama, bez koji se dašnja ishrana ne može ni zamisliti (Martinov 2004: 97–104; up. Trivunac 2015: 103–109).

Kao što prethodni primeri pokazuju, u nazivima mnogih „pozajmljenih“ namirnica i jela ne vidi se nemački uticaj (rezanci, pita, krompir i sl.), dok ih kod nekih naziva prepoznaje samo izvežbano oko (knedla, palačinke, restovani krompir, puter, celer i sl.). Pojedini nazivi još uvek, međutim, veoma jasno svedoče o poreklu jela: *ajnpren supa* (nem. reg. *Einbrennsuppe*, *f*; *Einbrenne*, *f* – ‘zaprška’), *ajngemaht supa* (nem. *eingemachte Suppe*), *kuglof* (nem. reg. *Gugelhupf*, *m*), *kitnikez* (nem. *Quittenkäse*, *f*), *šufnudle* (nem. reg. *Schupfnudel*, *f*) itd. (Martinov 2004: 97–104). (Južno)nemačkog porekla čak je i imenica *čvarci*, jela koje Srbi i severno i južno od Save i Dunava smatraju tipičnim za svoju nacionalnu kuhinju (nem. *Schwarte*, *f*; bavarski *Schwartn*, *f*; u standardnom jeziku *Grieben*, *pl*, u austrijskom varijetetu *Grammeln*, *pl*).

Pored naziva jela i namirnica, na nemački uticaj jasno ukazuje čitav niz naziva za kuhinjske predmete i aparate, kao i za načine pripreme hrane. O tome svedoči i naredna tabela (na osnovu Martinov 2004: 103–104; Satzinger & Stefanović 2014; Klajn & Šipka 2006), mada svakako ima još primera.

Replika u srpskom	Nemački model
dinstati	<i>dünsten</i> , bav. <i>dinstn</i>
escajg	bav. <i>Esszeig</i> , n (<i>Esszeug</i>)
faširati	aust. <i>faschieren</i>
filovati	<i>füllen</i>
flaša	<i>Flasche</i> , f
garnirati	<i>garnieren</i>
krigla	<i>Krügel</i> , n; bav. <i>Kriagl</i> , n
modla	<i>Model</i> , m
pasirati	<i>passieren</i>
pleh	<i>Blech</i> , n – 'lim'
plotna	<i>Kochplatte</i> , f; <i>Platte</i> , f
pohovati	bav. <i>bäckn</i> (<i>bakcen</i>) – 'peći'
porcija	<i>Portion</i> , f
recept	<i>Rezept</i> , n
terna	aust. <i>Backrohr</i> , n; bav. <i>Rern</i>
reš	bav. <i>resch</i>
ringla	bav. <i>Ringl</i> , n – 'kolut'
tacna	<i>Tasse</i> , f, bav. <i>Tatzn</i>
tiganj	<i>Tiegel</i> , m
vangla	reg. <i>Wandl</i> , n
šerpa	bav. <i>Scherbn</i> , m
špajz	<i>Speisekammer</i> , f; reg. <i>Speis</i>
šporet	arh. <i>Sparherd</i> , n – doslovno 'štedljivo ognjište'

Tabela 1. Germanizmi među nazivima za kuhinjske predmete i aparate i za načine pripremanja hrane

Nemački uticaj na srpski jezik danas nije ni izbliza tako snažan kao što je bio u 18. i 19. veku, ali je i dalje prisutan – doduše neuporedivo više u vidu germanizama koji su u srpski ušli pre više decenija, ili čak pre nekoliko stoleća, nego u vidu novim pozajmljenica i prevedenica. U drugoj polovini 20. veka i danas u Srbiji je – baš kao i širom sveta – najsnažniji je uticaj engleskog jezika. Kao jezik dominantnih svetskih sila, prvo Britanske imperije, a potom i SAD-a, engleski je na srpskom govornom području već decenijama glavni jezik davalac, a verovatno i veoma važan jezik posrednik.

3.2. Germanizmi u srpskom jeziku u starijoj i novijoj naučnoj literaturi

Kako ističe M. Krivokapić, „karakteristika srpske germanistike je da je od samog početka veliki broj radova posvećivala nemačko-srpskim kulturnim i književnim

vezama" (Krivokapić 2011: 668). Isto važi i za jezičke veze između ove dve zajednice¹⁶. Ovo potvrđuje i jedan od najzaslužnijih predstavnika srpske i jugoslovenske germanistike druge polovine 20. veka, istoričar književnosti i prevodilac Tomislav Bekić, konstatujući da se univerzitetska germanistika u našoj sredini

velikim delom kretala u graničnom području ka germanoslavistici, objedinjujući pritom elemente i germanistike i slavistike i prihvatajući podsticaje obe ove discipline. Uzrok tome treba tražiti u okolnosti da su novija srpska književnost i kultura primili snažne podsticaje upravo sa nemačkog kulturnog prostora i da je interesovanje nemačkog romantizma za srpsku narodnu poeziju, koje se razvilo već na Geteov i Herderov podsticaj, uvela srpsko narodno stvaralaštvo u evropsku kulturu¹⁷ (Bekić 1995: 224).

Pored srpskih germanista (npr. Trivunac 1937, Mrazović 1996 i Đukanović 2012), uticajem nemačkim jezičkim uticajem na srpski, tj. germanizmima u srpskom jeziku, bavili su se i nemački slavisti (npr. Schneeweis 1960 i Rammelmeyer 1975), slavisti iz drugih zemalja (npr. Thomas 2000), domaći srbisti (npr. Peco 1986, Alanović 2001, Golubović 2007 i Alanović 2014), ali i istraživači koji se primarno bave nekom drugom oblašću (npr. Satzinger & Stefanović 2014).

Komentarisan pregled najznačajnijih naučnih monografija posvećenih germanizmima u srpskom/srpskohrvatskom/hrvatskom pruža B. Golubović (Golubović 2007: 26–27), dok potencijalno – premda ne i *de facto* – sveobuhvatan popis literature o germanizmima i svim drugim pozajmljenicama u srpskom (tj. u BHS-u) nudi internetska stranica Univerziteta u Beču (*Loanwords in Bosnian/Croatian/Serbian. Working Bibliography*).

Čitaocima koji bi da se upoznaju sa ovom problematikom na srpskom jeziku Đukanović (2012) pruža sažet, ali zato vrlo jasan i celovit pregled germanizama u srpskom jeziku, dok podbornije informacije nudi studija jednog od utemeljivača srpske univerzitetske germanistike, profesora Miloša Trivunca¹⁸, pod naslovom „Nemački

¹⁶ Iscrpno o istoriji srpske germanistike, odnosno univerzitetske germanistike u Srbiji, v. Aćimović (2016).

¹⁷ „daß sie sich zu einem großen Teil im Grenzbereich der Germanoslawistik bewegte, indem sie in sich Elemente und Anregungen der Germanistik wie der Slawistik vereinigt. Dies ist durch den Umstand bedingt, daß die neue serbische Literatur und Kultur von dem Ende des 18. Jahrhunderts an gewichtige Anregungen gerade aus dem deutschen Kulturraum erhielt, und daß die deutsche Romantik mit ihrem Interesse für die serbischen Volkslieder, das bereits mit Goethes und Herders Vermittlung einsetzte, das serbische Volksgut in die europäische Kultur eingeführt hat“ (Bekić 1995: 224).

¹⁸ O životu i delu profesora Miloša Trivunca, izuzetno značajnog predstavnika naučnog i kulturnog života u Beogradu, Srbiji i Jugoslaviji tokom prve polovine 20. veka i rukovodioca Katedre za nemački jezik i književnost Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu od njenog osnivanja 1905. pa sve do 1944. godine, v. obimno i dragoceno istraživanje Lj. Aleksić „Germanisti beogradskog univerziteta 1905–1944“ (Aćimović 2016).

Iako je M. Trivunac bio jedan od vodećih srpskih i jugoslovenskih intelektualaca prve polovine 20. veka, sećanje na njega prisilno je potisnuto nakon Drugog svetskog rata, iz političkih razloga. Miloš Trivunac streljan je, naime, 1944. godine, navodno zbog toga što je nešto više od mesec dana bio ministar prosvete

uticaji u našem jeziku" (Trivunac 1937). Ona je dugo bila teško dostupna, ali je nedavno ponovo objavljena u knjizi „Srbi i Nemci: antologija tekstova kulturno-političkih veza dva naroda" (Sofronijević 2015). Iako je od njenog nastanka proteklo ravno osam decenija, ona je i danas začuđujuće aktuelna i zanimljiva, pa slobodno možemo reći da je zub vremena nimalo nije nagrizao – što je kod naučnih publikacija zaista prava retkost¹⁹. Pored toga, kao ostvarenje izvrednog stiliste, knjiga profesora Trivunca – uprkos besprekornoj studioznosti – čita se bez imalo napora i s velikim zadovoljstvom²⁰, pa tim pre zaslužuje pažnju i savremenih čitalaca. Upravo zahvaljujući ovoj knjizi M. Trivunac je izabran za redovnog člana Srpske kraljevske akademije (Aćimović 2016: 43).

Od literature na nemačkom jeziku aktuelnošću i sveobuhvatnim zahvatom svakako se izdvaja disertacije B. Golubović „Germanismen im Serbischen und Kroatischen" (Golubović 2007), koja uz to sadrži i rečnik neposrednih pozajmljenica iz nemačkog u srpskom i hrvatskom jeziku (Golubović 2007: 189–346). Sličan rečnik, premda manjeg obima, nudi i Satzinger & Stefanović (2014).

Belošević (2015) istražuje frazeologizme nemačkog porekla u srpskom jeziku, dok Alanović (2014) opisuje transmorfemizaciju germananizama kod imenica, prideva i glagola.

Uz ove i brojne druge članke i studije koje analiziraju i opisuju germanizme u standardnoj, tj. nadregionalnoj leksici, mnoga istraživanja usredsređuju se na neki od regionalnih varijeteta srpskog (npr. Mrazović 1996), a naročito hrvatskog jezika (npr. Kordić 1991, Piškorec 1997, Piškorec 2005, i Turk 2005). I na kraju, kao što smo već napomenuli u Apstraktu, srpsko-nemački jezički uticaji vrlo su omiljena tema master-radova na Filološkom fakultetu u Beogradu (npr. Đokić 2014, Turopoljac 2014, Orlović 2014 itd.), a po svemu sudeći i na drugim univerzitetima u Srbiji i oklonim zemljama.

i vera u kolaboracionističkoj vladi Milana Nedića. S obzirom na to da nije bio fašista i da u datom periodu nije učinio ništa nečasno ili štetno po srpski i jugoslovenski narod, pretpostavlja se da je istinski razlog za uklanjanje ovog kulturnog i naučnog velikana bio njegov antikomunistički stav, koji je vrlo jasno ispoljavao još pre Drugog svetskog rata (Aćimović 1916: 23). M. Mojašević smatra da je Trivunac „morao prihvatiti ministarsko zvanje u nadi da će pomoći narodu. Njegova žrtva bila je poučno uzaludna. Ne znam da li je spasao čiju glavu; skinuo sigurno nije ničiju. Svoju je izgubio" (Aćimović 2016: 25). Tako je jedan od najznačajnijih srpskih i jugoslovenskih filologa prve polovine 20. veka okončao život kao jedan u dugom nizu „nesretnika u zlu vremenu" – da se poslužimo rečima Slobodna Selenića, doduše iz drugog konteksta (Selenić 1993: 196).

¹⁹ Prikaz/analiza studije „Nemački uticaji u našem jeziku" u Aćimović (2016): 43–47.

²⁰ Profesor Trvunac bio je učenik velikog istoričara književnosti Bogdana Popovića, začetnika tzv. beogradskog stila. Među najizvrsnije predstavnike tog naučnog stila – jasnog, jednostavnog i lepog – ubraja se i sam Trivunac (Aćimović 2016: 28–29).

4. Germanizmi u delima Đorđa Lebovića

4.1. Germanizmi u književnim delima sa stanovišta lingvističke analize

Kao što smo već naglasili u Poglavlju 2, brojni germanizmi u srpskom jeziku potpuno su neupadljivi i gotovo neprepoznatljivi kao takvi – čak i filolozima, a pogotovo prosečnim govornicima. U takve neposredne i posredne pozajmljenice ubrajaju se lekseme kao što su *krompir, cigla, šminka, cucla, flaster, griz, grip, kelj, kragna, kugla, mantil, mašna, cilj, vic, tuš, štala, štap* i *šnicla* (Satzinger & Stefanović 2014; Golubović 2007: 198–346; Đukanović 2012: 24) odnosno *filozofija, štrajk, nacija* i *oficir* (Đukanović 2012: 28).

S obzirom na to (1) da su potpuno odomaćene u savremenom standardnom srpskom jeziku, (2) da njihova upotreba nije ograničena na određeno područje, društveni sloj ili grupu, profesiju, epohu ili stilski registar i (3) da često i nemaju adekvatan sinonim, njihova upotreba u bilo kom kontekstu praktično je i neizbežna, i sama po sebi ništa ne kazuje ni o „običnim“ govornicima, ali ni o piscima i njihovim delima. U skladu s tim, prisustvo ovakvih germanizama u književnom tekstu uglavnom se ne nameće kao predmet analize²¹.

Za razliku od reči nemačkog porekla koje nisu pragmatički/stilski obeležene, mnogi germanizmi u srpskom jeziku vezani su isključivo za neku oblast ili neki period, za stručnu terminologiju ili profesionalni žargon, za određeni stislki sloj itd. Germanizimi *zajdebombon* – ‘svilena bombona’ (nem. *Seide, f* – ‘svila’), *vinterok* – ‘zimski kaput’ (nem. *Winterrock, m*), i *verkcajg* – ‘alat’ (nem. *Werkzeug, n*) tako se, recimo, ubrajaju među arhaične regionalizme, dok su lekseme *štifle* – ‘čizme’ (nem. *Stiefel, m*), *šmuk* – ‘nakit’ (nem. *Schmuck, m*), *komotšue* – ‘lagane kućne cipele’ (nem. *Schuh, m* – ‘cipela’) ili *kuhldojč* – ‘loše znanje nemačkog jezika’ (nem. *Küchendeutsch, n*) dijalektizmi. Imenica *štrih* – ‘tekst skraćen za potrebe pozorišne inscenacije’ (nem. *Strichfassung, f*) i glagol *štrihovati* – ‘skraćivati tekst za potrebe pozorišnog izvođenja’ (nem. *streichen* – ‘brisati’), kao i imenica *iberzatsc* – ‘ostatak, materijal koji ostane od jednog broja časopisa pa se prenosi u sledeći’ takođe su markirane, ali na drugi način – one se koriste u profesionalnim žargonima, prve dve u pozorišnom, a treća u štamparskom stručnom žargonu.

Kao regionalizmi i dijalektizmi, germanizmi u srpskom jeziku najčešće su vezani upravo za one delove srpskog govornog područja koji su (duže) bili u sastavu

²¹ Takva analiza uvek je, naravno, u principu moguća, ali se postavlja pitanje odabira baš takvog korpusa, a i pitanje koliko bi njeni rezultati mogli biti relevantni.

Habsburške monarhije²². Slično je i kod reči nemačkog porekla koje upotrebljavaju samo pripadnici neke profesije – to su uglavnom jezici ili žargoni struka koje su se etablirale u doba kada je nemački uticaj na govornike srpskog jezika bio osobitno snažan ili u vreme kada je Nemačka prednjačila u tehničkim inovacijama (što se pretežno i poklapa jedno s drugim). Među vremenski obeležnim germanizmima dominiraju arhaizmi, jer se nemački – kako smo ranije već istakli – kao jezik davalac odavno povukao pred engleskim, tako da mnogo više leksema nemačkog porekla zastareva nego što prispeva u srpski jezik. Kod reči koje su ograničene na neki stilski sloj dominiraju žargonizmi, premda među njima ima i nemalo leksema vezanih za akademski diskurs i za tzv. učenu leksiku uopšte (nem. *Bildungssprache*, f).

Upotreba ovakvih leksema – regionalno, dijahronijski, profesionalno ili stilski obeleženih – često ukazuje na prirodu teksta ili pak na autorove osobine i na njegove ciljeve, bilo da se radi o književnom ili o neknjiževnom delu. Ona je zato i neuporedivo zanimljivija za analizu i tumačenje od prisustva potpuno odomaćenih i prilagođenih standardnojezičkih germanizama. Dok upotrebu standardnojezičkih leksema autori teško da mogu izbeći ukoliko žele da referišu na odgovarajući denotat²³, lekseme koje su jasno i uočljivo markirane neuporedivo su rečitije, tj. govore mnogo više o autoru i/ili o samom tekstu.

Trudeći se da verno slikaju jezik likova i sredine, niz srpskih pisaca uspešno je koristio regionalno, vremenski, profesionalno itd. obeležene reči nemačkog porekla. Prvi nam u tom kontekstu na um svakako padaju srpski pisci koji su rođeni i živeli severno od Save i Dunava upravo u vreme kada su ti krajevi pripadali Habsburškoj monarhiji (Jovan Sterija Popović, Jovan Jovanović Zmaj i drugi). Tu, međutim, i brojna druga imena – Milutin Uskoković, Aleksanar Popović i mnogi drugi, uključujući i Đorđa Lebovića.

²² Predstava o večitoj granici između „Istoka“ i „Zapada“ na Savi i Dunavu politički je motivisana i ne odgovara stvarnim istorijskim činjenicama. Osmansko carstvo stolicima je vladalo velikim delom centralne Evrope – Osmanlije su, kao što je poznato, „stigle“ sve do Beča. Njihovo potiskivanje sa tog područja počelo je tek 1683. godine, nakon Druge bitke kod Beča i potrajalo je decenijama. Zapadna Vojvodina pripojena je Habsburškoj monarhiji tek nakon Karlovačkog mira 1699. godine, a istočna Vojvodina još kasnije, nakon Požarevačkog mira 1717. godine. Beograd je u prvoj polovini 18. veka u više navrata prelazio iz turskih u habsburške ruke i obrnuto.

²³ Pored niza primera koje smo već naveli još i poput *paradajz* (nem. reg. *Paradeis*, m / *Paradeisapfel*, m), *kofer* (nem. *Koffer*, m), *ribati* (nem. *reiben* – strugati), *špijun* (nem. *Spion*, m), *šmirgla* (nem. *Schmirgel*, m / *Schmirgelpapier*, n), *šank* (nem. reg. *Schank*, f), *šok* (nem. *Schock*, m) ili *pumpa* (nem. *Pumpe*, f) i mnoge druge.

4.2. Đorđe Lebović

Književnik Đorđe Lebović rođen je u Somboru 1928. godine, u jevrejskoj porodici. Detinjstvo je delom proveo u Zagrebu, ali ga je nemački napad na Jugoslaviju aprila 1941. zatekao u rodnom gradu, koji će se ubrzo naći pod mađarskom okupacijom (S. n. 2016: 549).

Od samog početka mađarske okupacije Jevreji su bili izloženi represiji i pogromima, od kojih je verovatno najpoznatija po zlu čuvena racija iz januara 1942. godine, da bi 1944²⁴, nakon što kontrolu nad Mađarskom preuzele nemačke trupe, po naredbi od 7. IV 1944. usledila deportacija preostalog jevrejskog stanovništva u logore smrti (Medić 2006: 330). Od 19 000 vojvođanskih Jevreja Holokaust je preživelo svega 3 500 (Medić 2006: 330).

Đorđe Lebović deportovan je u Aušvic januara 1944. godine. Godinu dana kasnije, dok se Crvena armija približavala logoru, Lebovića i druge logoraše prebacili su u Mauthausen, gde su ih maja 1945. oslobodile američke trupe (Radaković 1961). Iako teško bolestan i potpuno iscrpljen, doslovno na ivici smrti, Lebović je preživio i vratio se u domovinu – za razliku od 40 članova njegove uže i šire porodice (S. n. 2016: 549).

Završio je gimnaziju u Somboru, a zatim i Filozofski fakultet u Beogradu, Odsek za filozofiju (Radaković 1961). Radio je na Radio Beogradu i na Radio Novom Sadu, kao novinar u humorističkom listu *Jež*, a zatim i kao kustos Muzeja pozorišne umetnosti u Beogradu. Bio je upravnik Letnje pozornice u Topčideru i Izložbenog paviljona u Beogradu, a od 1979. do odlaska u invalidsku penziju 1981. upravnik drame Beogrđskog dramskog pozorišta. Jedan je od osnivača i prvi predsednik Udruženja dramskih pisaca Srbije (Lebović & Kovačević 2007: 194; S. n. 2016: 550). Od 1994. do 2000. živeo je s porodicom u Izraelu, a od 2000. ponovo u Beogradu. Umro je u Beogradu 2004. godine. (Mihailović 2016: 10).

Đorđe Lebović autor je niza drama, radio-drama i televizijskih drama, kao i scenarija za televizijske serije i dugometražne filmove. Pored toga pisao je eseje i novele, koje je objavljivao u časopisima. Svoj jedini roman „Semper idem” nije stigao da završi, ali je fragment objavljen posthumno.

Šira publika Lebovića svakako najpre pamti kao scenaristu filmova „Valter brani Sarajevo” (1972) i „Partizanska eksadrila” (1979). Kao dramski pisac u više navrata osvajao je Sterijinu nagradu: 1957. za „Nebeski odred”, 1965. za dramu pod naslovom

²⁴ U ovoj raciji, koja je sprovedena u Novom Sadu, Starom Bečeju i Srbobranu ubijeno je 1193 Jevreja i 2000 Srba (Medić 2006: 330).

„Haleluja“ i 1968. za „Viktoriju“. Uz ova, u značajna ostvarenja srpske dramske književnosti svakako se ubrajaju i četvrti deo Lebovićeve „Tetralogije“ – „Vojnik i lutka“, ali i druga ostvarenja, poput drama „Svetlosti i senke“, „Kaktusi i ruže“ itd²⁵. Pored svih uspeha koje je postigao kao dramski pisac, kao Lebovićev *opus magnum* danas ipak važi roman „Semper idem“, na kome je pisac radio poslednjih godina života²⁶.

4.3. Roman „Semper idem“

Roman „Semper idem“²⁷ romansirana je biografija pisca Đorđa Lebovića²⁸. Pripovedač u prvom licu rođen je u jevrejskoj porodici, između dva svetska rata. Nakon razvoda roditelja s majkom se seli iz Sombora u Zagreb, gde provodi najlepše razdoblje detinjstva, okružen pažnjom i ljubavlju. O njemu se brinu majka i dadilja, koje neizmerno voli, ali i majčina tetka i drugi dobronamerni rođaci i porodični prijatelji.

Uskoro se, međutim, nad njegov život nadvijaju prvi oblaci, kao nagoveštaj toga da bezbrižni dani detinjstva ne mogu trajati večno, ali i toga da nailaze zla vremena. Pripovedač ostaje bez voljene dadilje, a u Zagreb stižu i prve jevrejske izbeglice, tražeći spas od progona u Trećem rajhu. Unapred im je jasno da još nisu stigli na cilj, već samo na usputnu stanicu – antisemitizam se i tu jasno oseća, sve ogoljeniji i sve brutalniji, premda ima i dobrih ljudi spremnih da upozore i pomognu:

Jednom prilikom (beše zimnji dan, sneg je padao u krupnim pahuljicama), čuo sam kako Čovek sa lulom kaže ocu „Trebalo da vodite odavde svog sina. Mislim da će u Somboru biti bezbedniji. [...] Gotovo je, gospodine. Svršeno je s poretkom. Na površinu je isplivao talog, sam ološ, a mrze sve što ima tradiciju, što je umno i prefinjeno. [...] Mrze vas zato što su sitne duše i kukavice. Znaju da ste slabi i da nemate nikog da vas brani, pa mogu da vas vređaju i napadaju bez straha od

²⁵ Kratku biografiju i detaljnu bibliografiju Đorđa Lebovića nudi Lebović & Kovačević (2007).

²⁶ Up. npr. „Nije baš uobičajeno da se tako egzaltirano izjašnjavate o novim, posve ‘nekanonizovanim’ knjigama, ali ko mari za to, biće nam svima bolje ako već u prvoj rečenici ovog teksta ‘priznam’ ono što držim nepobitnom istinom, pa da onda spokojnije idemo dalje: *Semper idem*, ‘nedovršena hronika jednog detinjstva’ Đorđa Lebovića, pomalo već i zaboravljenog (prevashodno) dramskog pisca, jeste naime: remek delo. Bez ostatka, bez vrdanja, bez izlaza za nuždu. Bez potrebe da relativizujem, kamoli ironizujem ovaj iskaz. Ne mogu da se setim nijednog dela pisanog na srpskom jeziku, a premijerno objavljenog u XXI veku, koje bi ga nadvisilo, koje bi makar stajalo na ravnoj nozi s ovom čudesnom hronikom raspadanja jednog sveta, našeg sveta, nego kojeg drugog, a sa posledicama koje ovako ili onako osećaju i oni rođeni decenijama kasnije“ (Pančić 2016: 543).

²⁷ Naslov romana „Semper idem“ (lat. ‘uvek isto’) Lebović je preuzeo sa evangelističke crkve u Somboru, u koju je kao dečak išao sa bakom Podunavskom Nemicom, a smisao im je da je zlo na ovom svetu uvek isto: „I evangelistička crkva mi se dopala. Iznad njenog portala bile su ispisane zagonetne reči: SEMPER IDEM. ‘Šta znače reči ispisane iznad portala?’, upitah baku. ‘Znače UVEK ISTO.’ ‘Šta je uvek isto?’, pitam dalje. ‘Zlo je uvek isto’, kaže baka, prekrstivši se. ‘Zašto je zlo uvek isto?’ Baka se ponovo prekrsti, pa tek onda odgovori: ‘Zato što ljudi više ne veruju ni u Boga ni u božju pravdu. Više ne veruju da se dobro uzvraća dobrim, a zlo – teškom kaznom.’“ (Lebović 2016: 212, up. Lebović 2016: 373).

²⁸ U skladu sa temom rada, moraćemo da se ograničimo samo na one aspekte ovog izuzetnog književnog dela koji su osobito značajni za razumevanje uloge koji u njemu imaju regionalno i stilski obeleženi germanizmi.

odmazde. Stidim se zbog njih, verujte. [...] Gospodine, ukoliko se desi nešto neprilično, ako iskrasne nedajbože neka opasnost, vaš sin može da se skloni kod nas. Ovde ga niko neće tražiti. Shvatite, molim vas, moju ponudu veoma ozbiljno." (Lebović 2016: 150).

Nakon što mu se majka ponovo uda, a uskoro potom i teško razboli, pripovedač se vraća u Sombor. Tu se često seli: živi kod dede i babe, kod oca i maćehe, kod nešto daljih rođaka, i na kraju ponovo kod majke, koja se u međuvremenu vraća u Sombor. Prolazi kroz razne radosti i iskušenja detinjstva i školskih dana: stiče prijatelje, upoznaje devojčice, dosađuje se u školi, sukobljava sa maćehom itd.

U pripovedačevim doživljajima pritom su sve приметнији znaci predstojeće katastrofe – „Velikog sunovrata“, kao ga on naziva. Upoznaje se devojčicom izbeglom iz Trećeg rajha koja je preživela Kristalnu noć, druguje sa dečakom iz porodice koja se neprekidno seli u pokušaju da tako prikrije jevrejski identitet, slučajno otkriva sedište Kulturbunda sa kukastim krstom i drugim nacističkim obeležjima i jedva preživljava napad grupe lokalnih nemačkih dečaka zadojenih mržnjom prema Jevrejima.

Kada izbije rat, sudbina pripovedača, njegove porodice, prijatelja i poznanika sve je neizvesnija. Njegovu prvu ljubav i njenu porodicu – zajedno sa desetinama hiljada Srba – mađarske okupacione vlasti deportuju, i to ne u Nedićevu Srbiju, već u NDH, gde ih čeka smrt u Jasenovcu. Otac mu gubi život na ukrajinskom frontu, ujak dospeva u zatvor, rođaka gine u Novosadskoj raciji, a senka propasti i smrti nadvija se i nad sve ostale Jevreje i Srbe.

Roman se završava posetom glavnog junaka Budimpešti. Tamo se sreće sa nekadašnjim školskim drugom, jevrejskim dečakom koji se s porodicom skriva u velikom gradu, u nadi da će tako možda izbeći pogrome i deportacije.

Đorđe Lebović nameravao je da napiše još tri poglavlja, ali ga je u tome sprečila smrt. Iako je tako ostao fragment, roman „Semper idem“ prepoznaje se kao vrhunsko književno delo. Kako ističe D. Mihailović, „taj izostanak kraja neće uskratiti čitaocu doživljaj zaokruženog i jedinstvenog remek-dela, uzimajući u obzir sve odlike njegove kompozicije, a pre svega polazište i lakoću pripovedanja jednog dečaka koji se, kao i Kafka, 'rodio star'" (Mihailović 2016: 13).

4.4. Germanizmi u romanu „Semper idem“

Porodica Đorđa Lebovića i Sombor bili su ogledalo višenacionalne i multikurlurne Vojvodine, u kojoj su zajedno živeli brojni narodi i vere: katolici, protestanti, pravoslavci i Jevreji. Iako, razumljivo, nije nužno bio idiličan, a ni bez trzavica, taj

zajednički život uspešno je prebrodio brojne krize, opstajući vekovima i oblikujući svakodnevicu, običaje, kulturu i jezik(e).

Kao i mnogi drugi, Đorđe Lebović i njegovi rođaci ne samo da su govorili tečno po nekoliko jezika, nego su se i družili, saradivali, zaljublivali, pa i venčavali ne gledajući na veru ili naciju. Maćeha mu je, tako, bila Mađarica, baka Podunavska Nemica, muž majčine tetke Srbin, a muž maćehine sestre Hrvat.

Zajednički život u ovom delu Podunavlja (i ne samo tu) iz temelja će uzdrmati tek doba nacija i nacionalizma, koje će najružnije lice pokazati upravo u svetskim ratovima – odnosno, da se poslužimo Lebovićevim izrazom, u „Velikom sunovratu“. Vojvodina će, doduše, sve do današnjeg dana ostati višenacionalna i multikulturna oblast, ali bez desetina hiljada ubijenih Jevreja i Srba, a na kraju i bez stotina hiljada proteranih Podunavskih Nemaca.

Prikazujući Zagreb i Sombor u međuratnom razdoblju, Lebović vešto slika i jezičke osobenosti srpskog jezika severno od Save i Dunava, između ostalog i tako što u tekst utkiva nemačke reči i izraze, a pre svega reči nemačkog porekla koje se koriste (ili su se koristili) samo u tim krajevima. Isto važi i za zastarele germanizme koji su se upotrebljavali i u drugim delovima srpskog govornog područja, a uglavnom su bili vezani za građansku kulturu onog razdoblja.

Kao što smo već u više navrata isticali, za razliku od potpuno odomaćenih standardnojezičkih germanizama – npr. *tepih* (nem. *Teppich, m*), *šund* (nem. *Schund, m*) ili *berza* (nem. *Börse, f*, od lat. *bursa* i holandskog *beurs*²⁹) – autentične, neadaptirane nemačke reči i izrazi odražavaju višejezičnosti pripovedača i njegove porodice, dok regionalizmi i dijalektizmi nemačkog porekla svedoče o govoru Sombora, Bačke ili Vojvodine, a arhaizmi o srpskoj leksici prve polovine 20. veka, što ih sve čini zanimljivim za istraživanje.

Ovakvih reči, izraza itd. u romanu zapravo nema osobito mnogo, sve zajedno nešto preko 200, i to na preko 500 stranica. Na prvi pogled možda bi se moglo pomisliti da ta okolnost ukazuje na njihov mali stilski značaj, ali nije tako – to samo govori o

²⁹ Latinsku reč *bursa* ('kožna kesa', 'kesa za novac') nemački je preuzeo veoma rano – posvedočena je već u starovisokonemačkom, u obliku *bursa* i u istom značenju koje je imala u latinskom. Za razliku od ovog prvobitnog značenja, značenje 'berza, tržište hartija od vrednosti' došlo je kao semantička pozajmljenica iz holandskog neuporedivo kasnije, tek u 16. veku. To dodatno značenje u holandskom se razvilo veoma zanimljivim spletom okolnosti. Jedna trgovačka porodica iz Briža imala je na grbu upravo kesu sa novcem, pa je zato prozvali i *van de Borse*. Njihovi sugrađani vremenom su i trg ispred njihove kuće, a zatim i trgovačke sastanke na tom trgu počeli da nazivaju *burse*. U prvoj polovini 16. veka taj naziv proširio se i na jednu novoosnovanu trgovačku kuću u Antverpenu, a nedugo potom reč, odnosno semantička pozajmljenica ulazi i u nemački, u značenju 'okupljanje trgovaca' i 'zgrada u kojoj se okupljaju trgovci' (PFEIFER; Klajn & Šipka 2006: 20).

piščevoj veštoj upotrebi leksema i drugog jezičkog materijala pri slikanju jednog mesta i vremena i njihovog jezika. On izuzetno ubedljivo prenosi utisak i atmosferu, ne zatrpavajući pritom čitaoca rečima i izrazima koje su mu neobične i koje neće uvek ni razumeti.

4.4.1. Nemački jezički uticaji u romanu „Semper idem“

Nemačke leksičke i druge jezičke uticaje u romanu „Semper idem“ možemo podeliti na tri grupe. To su:

1. aktuelni regionalno neobeleženi germanizmi³⁰,
2. regionalno i/ili vremenski obeleženi germanizmi i
3. nemačke reči, izrazi, citati i drugi jezički materijal.

U skladu sa zaključcima iz prethodnog poglavlja (4.4), u daljem toku izlaganja usredsredićemo se grupe 2 i 3, odnosno na regionalno i/ili vremenski obeležene germanizme i na reči, izraze i citate iz nemačkog jezika.

4.4.2. Regionalno i/ili vremenski obeleženi germanizmi

Regionalno i/ili vremenski obeleženi germanizmi nisu homogeni. Kod njih razlikujemo sledeće grupe:

1. pozajmljenice,
2. prevedenice – reči i čvrste leksičke spojeve i
3. prevedenice – idiomatične leksičke spojeve.

Prva grupa je pritom svakako ubedljivo najobimnija. Takvih reči u romanu ima oko 150, a neke od njih se javljaju više puta. Među njima ima i germanizama čiji formativi sami po sebi u srpskom jeziku nisu obeleženi ni regionalno ni vremenski, ali je značenje u kojem ih Đ. Lebović upotrebljava u romanu „Semper idem“ zato jeste (npr. *mimoza* u značenju 'preosetljiv čovek'). Tu je takođe nekoliko reči čije nadregionalne varijante imaju nešto drugačiji grafički i fonetski lik (npr. *barbari*

³⁰ Kao što se moglo i očekivati, među njima ima i pozajmljenica (npr. *kofer*, *cedulja*, *vangla*, *lokomotiva*, *šlep*, *flaša*, *špricer* itd.) i prevedenica (npr. *apelacioni sud*). Tu su i brojne reči stranog porekla kojih je nemački bio jezik posrednik (npr. *apludirati*, *ciklama*, *plakat*, *paradirati*, *kreirati*, *kompozitor* itd.), pa čak i reči nemačkog porekla koje su u srpski ušle preko nekog drugog jezika (npr. *kravata* ili *vagabund*). Na kraju, u ovu grupu se ubrajaju i kulturno označene reči koje se do dana današnjeg upotrebljavaju na čitavom srpskom govornom prostoru kao nazivi za posebnosti nemačke istorije (npr. *Kulturbund*, *Firer/firer*, *Vermaht*, *arijevac* i sl.).

nasuprot *varvari* ili *karanten* nasuprot *karantin*). Da ne bismo remetili tok izlaganja, ovde ćemo navesti samo deo takvih pozajmljenica.

feršpekulirati se – ‘izgubiti novac na špekulacijama’ (nem. kol. pej. *sich verspekulieren*)
kindercimer – ‘dečja soba’ (nem. *Kinderzimmer, n*)
šlafcimer – ‘spavaća soba’ (nem. *Schlafzimmer, n*)
špajzecimer – ‘trpezarija’ (nem. *Speisezimmer, n*)
huncutarija – ‘obešenjaštvo, vragolija’ (nem. žarg. *Hundsfoth, m* – ‘probisvet’)
uterok – ‘podsuknja’ (nem. *Unterrock, m*)
krucifiks – ‘raspeće’ (nem. *Kruzifix, n*)
kermes – ‘vašar’ (nem. *Kirmes, f*)
vandrovac – ‘mladi kalfa koji putuje po svetu od majstora do majstora radi usavršavanja’
 (nem. *wandern* – lutati)
 (š)*pacirštok* – ‘štap za šetnju’ (nem. *Spazierstock, m*)
hohcilinder – ‘cilindar’ (nem. *Zylinder, m; Hochzylinder, m*)
halpcilinder – ‘polucilindar’ (nem. *Halbzylinder, m*)
heksenšus – ‘krstobolja, lumbago’ (nem. prostonarodno *Hexenschuss, m*)
klajnbirgerski – ‘malograđanski’ (nem. *kleinbürgerlich*)
virešofterka – ‘nastojnica, domaćica’ (nem. *Wirtschaftlerin, f*)
šlafkapa – ‘noćna kapica’ (nem. *Schlafkappe, f*)
štumadla – ‘sobarica’ (nem. *Stubenmädchen, n*)
ajnurkovati – ‘odazvati se pozivu na mobilizaciju’ (nem. *einrücken*)
trompeta – ‘truba’ (nem. *Trompete, f*)
tancšul – ‘škola plesa’ (nem. *Tanzschule, f*)

Evo i nekoliko primera koji ilustruju kako je Lebović ove germanizme utkao u kontekst, tj. u tkivo romana. Germanizmi iz ove grupe podvučeni su punom linijom, dok su germanizmi koji pripadaju nekoj drugoj grupi obeleženi isprekidanom (tačkastom) linijom.

Majka je zakupila četvorosoban stan na Langovom trgu u višespratnoj zgradi, u čijem je dvorištu započinjao (ili se završavao) jedan od obronaka brdovite Šalate. Kroz prozor na mojoj sobi videla se pošumljena padina i delić livade preplavljen čarobnim šarenilom poljskog cveća. To je bio kindercimer, majčina soba se zvala šlafcimer, a između njih je bio salon. Duž sve tri sobe protezala se trpezarija, špajzecimer, u kojoj je bio dugačak trpezarijski sto, za kojim se udobno moglo smestiti više od dvadeset osoba. Kuhinja je takođe bila velika, prostrana, opremljena sa nekoliko šetdnjaka sa reņnama i sa dva ledenjaka, u koja je momak svako jutro donosio sveže table leda (Lebović 2016: 33–34).

„Gospodine Kon, ja sam se jedared udavala i toliko mi je dosta za ceo život. Ako bih se ponovo udala, u nekom drugom životu, samo bih vas izabrala.” To je rekla, a meni je krišom namignula. Već sam naučio šta taj mig znači: sad sam slagala, al’ ne mari, to je bila samo mala „huncutarija”. Kad je čula za tu prosidbu, gospa Velinka je rekla svom bivšem mužu gledajući u njega podsmešljivo (onako s boka, kako je samo ona umela): „Baš si ti veliki šmokljan Albi. Na udicu hoćeš vučicu da hvataš” (Lebović 2016: 36).

Moj otac i njegova žene zakupili su veliki stan u prizemnoj kući nedaleko od Županije, a na početku puta za Stapar. Kuće su bile samo s jedne strane ulice, a sa druge strane samo poljane (tu su se održavali vašari, panađuri i kermesi, a u letnjim mesecima cirkuske družine su podizale velike šatre) (Lebović 2016: 111).

U svakom slučaju, naša Anuska je odgovarala opisu rasne žene a svi su je u kući smatrali za devojkicu. Teča Bela ju je nazivao „Mädchen“, tetka Johana „viršafterka“ a tante Lori je zvala nešto finije „štumadla“. Za Đurđiku i mene bila je jednostavno – Anuška (Lebović 2016: 256).

Zujala je po ceo dan po kući, ustajala prva a na počinak odlazila poslednja, radila je brzo i bez napora, nalazeći dovoljno vremena da porpiča sa Đurđinkom, koja je obožavala da joj se poverava. Četvrtkom i nedeljom po podne imala je slobodne dane pa je odlazila na „unterhaltovanje“ sa služavkama seoskim irošima i vojnicima (Lebović 2016: 256).

Kao što vidimo na osnovu prethodnih citata, regionalno i/ili vremenski obeležene germanizme Lebović neretko izdvaja znacima navoda, naglašavajući ih tako, ali i na druge načine – npr. ukazujući na to da je tu reč ili izraz koristio neko od likova romana ili da se nešto upravo tako nazivalo u datoj sredini u datom trenutku. Pisac tako zapravo eksplicira to da upotrebom neke reči ili izraza pokušava da dočara govor neke osobe, nekog vremena i nekog grada ili oblasti.

Regionalno i/ili vremenski obeležениh prevedenica (kalkova) u romanu je neuporedivo manje, ukupno petnaestak. To su *štednjak* (od nem. *Sparherd*, *n* – ‘šporet’, doslovno ‘štedljivo ognjište’), *suškolarka* (od nem. *Mitschülerin*, *f* – ‘školska drugarica’, doslovno ‘učenica koja s nekim ide u isti razred/odeljenje’), *desetoredovi* (od nem. *Zehnerreihe*, *f* – ‘redovi od po deset’), kao i *Dolnja zemlja*, *dolnjozemski* i *dolnjozemac* (od nem. *ungarisches Unterland* – ‘ugarska ravnica’, doslovno ‘ugarska donja zemlja’).

Pored njih ima i nekoliko prevedenica čiji su model bili nemačke idiomatične konstrukcije, tj. nekoliko frazeoloških prevedenica:

- *dati nekome pasoš* – ‘dati nekome nogu/korpu, šutnuti nekoga’ (nem. *jemandem den Laufpass geben*): „Naći ćemo drugu! Daj ti njoj pasoš, aber sofort.“ (Lebović 2016: 49);
- *ponašati se kao leming* – ‘kao budala/slepac’ (nem. *wie die Lemminge handeln* – ‘srljati u nevolju zajedno s drugima, kao ovca, slepo sledeći stado’): „Ljudi se ponekad ponašaju kao leminzi’, rekao je otac smrknuto, ‘iz mirnih voda odlaze u okeane i dave se.’“ (Lebović 2016: 335);

- *ni filera* – ‘ni cvonjka/pare’ (nem. *nicht einen Heller wert sein / keinen Heller wert sein*): „Tako očuh u majčinu kasu nije uneo ni filera. Srećom u to vreme majka se već snašla otkrivši stalan izvor prihoda.” (Lebović 2016: 361);
- *nositi drva u šumu*³¹ – ‘raditi nešto suvišno, besmisleno’ (nem. *Holz in den Wald tragen*): „Takva je uvek bila. Sipala so u more, kopala bunar pored reke ili nosila drva u šumu, Andrija je za nju govorio: ‘Glupa je kao pomračina.’” (Lebović 2016: 382).

U ovu grupu ne možemo ubrojiti i izreku pripovedačevog ujaka *riba – fiš, geld am tisch*, koja nije nastala kalkiranjem, već je samo sastavljena kombinacijom jedne srpske i jedne nemačke lekseme, uz dodatak jedne nemačke sintagme: *Fisch, n* – ‘riba’ i *Geld am Tisch* – ‘novac na stolu’:

Nesumnjivo, voleo je novce, ali ne samo da ih zarađuje već i da ih troši. Često je upotrebljavao izreke koje su svoju majku dovodile do očajja: para i gvozdena vrata otvara; para vrti gde burgija neće; trak roba – trak para; riba – fiš, geld am tiš. Vrhunski ujkini biser bio je: „Budala je svako ko je siromašniji od mene a lopov svako ko je bogatiji.” Te „mudre misli” čuo je verovatno u kafanama ili ih je pročitao u novinama. Sem njih, ništa drugo nije čitao (Lebović 2016: 137).

4.4.3. Reči, izrazi i citati na nemačkom jeziku

Ovu grupu čini četrdesetak nemačkih reči, sintagmi, frazeologizama, rečenica, naslova i citata.

Nemačke reči razlikuju se od germanizama već na prvi pogled, time što su napisane u izvornoj grafiji. Sporadične greške u kucanju pritom nisu namerne, i verovatno su se javile tek tokom pripreme rukopisa za štampu. Nije verovatno da ih je načinio sam autor, koji je, kao što smo već napomenuli, vladao nemačkim jezikom. To je sledećih 15 reči (redosledom kojim se javljaju u romanu):

Donnerwetter! – uzvik, ‘sto mu gromova’
Quatsch, m – ‘gluposti’, koristi se i kao uzvik
*Schwüle*³², *f* – ‘omorina’

³¹ P. Mrazović i R. Primorac kao ekvivalent ovog nemačkog frazeologizma navode *sipati vodu u Dunav* (Primorac & Mrazović 1991: 430).

³² Ova reč otkucana je u korišćenom izdanju romana pogrešno – *Schwule*. Premda u nemačkom postoji i reč koja se upravo tako piše *Schwule, m/f* – ‘homoseksualac’, mogućnosti za zabunu nema, jer se na osnovu konteksta potpuno jasno o čemu se zapravo radi: „Otežali oblaci pored niskim krovovima, kao veliki tamni pokrov. Nema ni daška vetra, ni kapi kiše, ni bljeska munje, ni potmule grmljavine – jedino mutno nebo i zloslutna tišina. Prašina popadala po usvom, požutelom lišću, navukla se na prozorska okna, prekrila i nameštaj. Teško se diše. Baka Laura kaže ‘Schwule’, deda Adolf ‘omorina’, a Brankičina baka ‘omara’. Ona još kaže da je to rdavo znamenje, jer ako omara duže potraje, biće velike morije” (Lebović 2016: 74). Kod drugih grešaka u kucanju ovakog poklapanja nema, a i one se najčešće tiču grafema kojih nema u srpskom

Präsent, *n* – ‘poklon, znak pažnje’ (u romanu otkucano sa *e* umesto sa *ä*)
friedlich – ‘miran’, ‘mirno’
Friede, *m* – ‘mir’
Friedhof, *m* – ‘groblje’
Edelwolf, *m* – doslovno ‘plemeniti vuk’³³, etimologija imena *Adolf/Adolph*
Mädchen, *n* – ‘devojka’
gut – ‘dobar’, ‘dobro’
danke – ‘hvala’
Herrenvolk, *n* – ‘arijevac’, doslovno ‘vladarski narod’, ‘narod vladara’³⁴
*Bruderfreund*³⁵, *m* – ‘pobratim’
Krankenlager, *n* – ‘bolesnička postelja’, u romanu ‘bolesnički logor’
Lied, *n* – ‘solo pesma’, ‘lid’

Neke od ovih reči u romanu se – na drugom mestu – javljaju i kao germanizmi, što se onda prepoznaje po grafičkoj adaptaciji.

Pored pojedinačnih reči, u romanu „Semper idem” ima i nekoliko nemačkih sintagmi. Većina njih ubraja se u tzv. čvrste leksičke spojeve (nem. *feste Wortverbindung*). I njih ćemo navesti onim redosledom kojim se pojavljuju u Lebovićevom romanu.

aus Wien (bidermajer *aus Wien*) – ‘iz Beča’
aber sofort (Daj ti njoj pasoš, *aber sofort*.) – *smesta*
mein Schatz – ‘dušo moja’, doslovno ‘moje blago’
schon gut („*Schon gut*”³⁶, kaže pomirljivo...) – ‘u redu (je)’, ‘dobro (de)’
ein echter Deutscher (inženjeru agronomije u civilu, koji je nesumnjivo bio „echt Deutsche”³⁷...) – ‘pravi Nemač’
aber was („*Aber was*”, rekao je deda, „to dete više zna od mnogih koji sebe ubrajaju među odrasle...”) – ‘pusti ti to’, ‘ma daj/pusti’
also richtig („*Also richtig*”, reče neobično blago, „ćebe u deca.”) – ‘dobro de’, ‘u redu’, ‘neka ti bude’

Kao što vidimo, ove sintagme utkane su u tekst na srpskom jeziku. Njihova funkcija mogla bi biti trojaka, u zavisnosti od primera. U nekim slučajevima one

jeziku (umlauti) ili pisanja imenica malim početnik slovom, iako se na nemačkom jeziku sve imenice pišu velikim početnim slovom.

³³ Ime je veoma staro, tj. potiče još iz starovisokonemačkog perioda, najranijeg perioda u razvoju nemačkog jezika (750–1050 godina). Moguće je da je zaista značilo ‘plemeniti vuk’, ali je isto tako moguće da je jednostavno objedinjavalo imenicu ‘vuk’ i pridev ‘plemenit’, jer su starovisokonemačka imena često bila spoj dva pozitivno konotirana pojma koji nisu nužno dovođena u međusobnu vezu.

³⁴ Imenica *Herrenvolk*, *n*, baš kao i imenica *Herrenrasse*, *f*, pripadaju nacističkoj leksici, a imenuju rasistički koncept navodno nadmoćne rase ili naroda koji su predodređeni da vladaju ostalim rasama i narodnima. Za naciste su takva rasa bili arijevci, odnosno germanski i nordijski narodi.

³⁵ Reč se u romanu javlja i kao germanizam, onda u srpskoj grafiji: *bruderfrojnd*.

³⁶ U korišćenom izdanju romana *schön gut*, tj. prilog *schon* – ‘već’ greškom je zamenjen pridevom *schön* – ‘lep’.

³⁷ Ispravno bi glasilo *ein echter Deutscher*, a moguća je i formulacija *echt deutsch* kao imenski deo predikata. Varijanta *echt Deutsche* nije gramatična.

ilustruju tzv. preključivanje kodova, tj. u ovom slučaju uključivanje nemačkih sintagmi u razgovor na srpskom jeziku. Kod razgovora sa bakom Laurom, koja je Podunavska Nemica i tek je u zreloj dobi počela da uči srpski, moguće je i da se radi o umecima u razgovor na mađarskom, ali je isto tako moguće da ove nemačke sintagme posredno sugerišu da su protagonisti razgovor zapravo vodili na nemačkom. U svakom slučaju, oni svakako dočaravaju lokalni kolorit.

Pored njih, u romanu ima još svega nekoliko nemačkih sintagmi. To su (polu)idiomi *ein dummer August* – ‘glupi Avgust’ i *Mädchen für alles* – ‘devojka za sve’, ‘Katica za sve’, kao i *Drang nach Osten* – ‘drang nah osten’, ‘prodor na istok’, termin skovan u 19. veku da označi želju osnažene Nemačke da se proširi na istok, na račun slovenskih naroda, koji je postao moto nemačkih šovinističkih pokreta s kraja 19. veka.

Rečenice na nemačkom jeziku uglavnom su sasvim kratke rečenice kakve se javljaju u svakodnevnoj komunikaciji. Poput sintagmi, one bi mogle ilustrovati preključivanje kodova, ali isto tako i nagoveštavati da neko od likova konsekventno koristi nemački jezik ili da se sveukupna komunikacija odvija na tom jeziku.

Jetzt ist genug. (Dosta! / Dosta je bilo!)

Mein Gott, mein lieber Gott! (O bože, o mili bože!)

Dein Großpapa ist ein Trottel. (Tvoj deda je budala.)

Du bist ein Trottel, wie dein Großpapa. (Ti si budala, kao i tvoj deda.)

Verstehst du? (Razumeš li?)

Nur Großpapa, ohne Adolf. (Samo deda, bez ‘Adolf’.)

Hörst du? (Čuješ li?)

Was hab’ ich dir gesagt! (Šta sam ti rekao!)

Ja, du bist im Recht. (Da, imaš pravo.)

Pass mal auf, nicht vor dem Kind. (Vodi računa, ne (pričaj tako) pred detetom.)

Also, das ist sicher. (To je sigurno. / To je van svake sumnje.)

Pored ovih primera, oblik (eliptične) rečenice ima i slogan *ein Gott, ein Volk, ein Führer* (Jedan bog, jedan narod, jedan firer.) sa plakata pred referendum³⁸ o priključenju Austrije Trećem rajhu. To je nacistička varijanta slogana *ein Gott, ein Volk, ein Kaiser* (Jedan bog, jedan narod, jedan car.), koji je bio aktuelan nakon osnivanja Nemačkog carstva krajem 19. veka.

Posebnu grupu čine naslovi na nemačkom jeziku, i to naslov Hajneove balade *Der Tod und das Mädchen* (Smrt i devojka) i Hitlerove po zlu čuvene autobiografije

³⁸ Da podsetimo, referendum je održan *post festum*, odnosno oko mesec dana nakon što su nemačke trupe umarširale u Austriju i *de facto* je priključile Trećem rajhu.

Mein Kampf ('moja borba'). Osim njih, tu su i dva citata. Jedan potiče iz slavne Hajneove balade „Lorelei”,

*Ich weiß nicht, was soll es bedeuten,
 dass ich so traurig bin...*

Ne znam što se u duši to satka
 U duši seta i jad³⁹...

a drugi iz šlagera pevačice Lale Andersen⁴⁰ „Es geht alles vorüber, es geht alles vorbei”:

*Es geht alles vorüber, es geht alles vorbei,
 Auf jeden Dezember folgt wieder ein Mai.*

Sve će proći, svemu će doći kraj,
 nakon decembra uvek dolazi maj⁴¹.

Na kraju valja još navesti i šaljive formulacije koje su skovali pripovedač i njegov očuh da ismeju nimalo inteligentnu, ali zato izuzetno umišljenu ujnu. Ta formulacija glasi *gnedige frau Zajdner ot Abraham fon Monoštor*, na drugom mestu *gnedige frau fon Monoštor* (nem. *gnädige Frau* – 'milostiva gospođa'), i aludira na ujninu nabeđenu pamet i gospodstvo. Iako sarkastična, ova šaljiva titula ukazuje na visok status nemačkog jezika u ono vreme u područjima koja su nedugo pre toga pripadala Habsbuškoj monarhiji. Taj jezik upućuje na prefinjenost i značajno mesto u društvu, a komičnost se zasniva na tome što se ujna u stvarnosti ne odlikuje ni visokim poreklom ni visokim mestom u društvu, a ni bilo kojom osobinom koja bi ukazivala na takvo poreklo ili omogućavala takvo mesto.

5. Zaključak

Srpsko-nemački kontakti veoma su stari. Kao što smo u središnjem delu rada već napomenuli, oni počinju još u 13. veku⁴², dolaskom rudara Sasa u Srbiju (up. Trivunac 2015: 83), i nastavljaju se u potonjim vekovima, u različitim vidovima i

³⁹ Prevod S. Glumac

⁴⁰ Pevačica Lale Andersen (1905–1972) bila je veoma popularna pred Drugi svetski rat i tokom rata, a zatim i tokom pedesetih i šezdesetih godina prošlog veka. Najpoznatija je svakako kao izvođač pesme „Lili Marlen”.

⁴¹ Prev. autor.

⁴² Slovensko-germanski kontakti su, naravno, neuporedivo stariji. O slovensko-germanskim jezičkim kontaktima v. ukratko u Trivunac (2015): 81–83.

konstelacijama. Njihove jezičke posledice podrazumevale su pre svega uticaj nemačkog na srpski jezik, i to prevashodno na njegovu leksiku, ali i na morfosintaksu i sintaksu (Trivunac 2015: 89–100; Đukanović 2012: 28–30). Uticaj srpskog na nemački jezik bio je znatno manji, ali ga je bilo u dijalektima Podunavskih Nemaca i u austrijskim varijetetima – što je, međutim, zasebna tema.

Srpsko-nemačke jezičke veze najintenzivnije su bile u 18. i 19. veku i prvih decenija 20. veka. Na to su naročito uticala četiri činioca. Izuzetno važan faktor bilo je masovno doseljavanje Srba i Podunavskih Nemaca u južne krajeve Habsburške monarhije koji su do tada bili pod turskom vlašću: velike seobe Srba 1690. i 1739. godine, a uporedo s njima više talasa nemačke kolonizacije. Srbi će tu gotovo dva i po veka živeti pod habsburškom vlašću, zajedno sa Podunavskim Nemcima, dolazeći tako u dodir sa živopisnim dijalektima nemačkih kolonista, ali ništa manje i sa austrijskim standardnim varijetetom – preko vojske, školstva, sudstva i drugih kontakata s vlastima, ali i kroz trgovinu.

Drugi ključan faktor koji je pogodovao nemačkom jezičkom uticaju neosporno je bilo zlatno razdoblje srpsko-nemačkih odnosa u prvoj polovini 19. veka: poznanstvo Vuka Karadžića sa Jakobom Grimom, Geteovo interesovanje za srpsku narodnu poeziju, historiografske publikacije Leopolda fon Rankea itd. Da se poslužimo rečima M. Krivokapića iz predgovora knjizi Milana Ćurčina „Srpska narodna pesma u nemačkoj književnosti⁴³“:

Prva polovina XIX veka u nemačko-jugoslovenskim književnim vezama je razdoblje koje je tradicionalno posebno zaokuplja pažnju istraživača. Razlozi za to su dobro poznati: reč je o periodu u kome se srpska kultura uključivala u evropsku, a nemački kulturni prostor je postao pozornica tog procesa. Velike ličnosti nemačkog duhovnog života Herder, Gete, Grim, Ranke kao i čitav niz prevodilaca i književnih poslenika, našli su se nekoliko decenija na istom poslu sa Vukom Karadžićem i Jernejem Kopitarom – na afirmaciji kulture naroda „koji je bio ispao iz istorije“ (Krivokapić 2011²: 94).

Kao najznačajnije momente tog procesa M. Krivokapić na istom mestu izdvaja: „Herderovo interesovanje za našu poeziju, Geteov prevod *Hasanaginice*, popularnost srpskohrvatskih narodnih pesama u Nemačkoj u prvim decenijama XIX veka, značajne radove Jakoba Grima i Getea o našoj poeziji, Talvjine⁴⁴ i Gerhardove prevode i njihov

⁴³ Ćurčin 1987.

⁴⁴ TALVJ – Tereza Albertina Lujza fon Jakob Robinskon (1797–1870) prevela je na nemački više srpskih narodnih pesama. (Prim. autor)

eho u Nemačkoj i Evropi", ali i „radove jednog broja manje poznatih prevodilaca⁴⁵“ (Krivokapić 2011²: 94).

Treći faktor nije ništa manje značajan od prethodna dva. To je uspon Pruske, a potom i Nemačkog rajha u drugoj polovini 19. veka, u međuslovljenosti sa vodećom ulogom nemačkog govornog područja u nauci, tehnici i industriji. Usled toga, mnogi naučni i tehnički termini iz ovog perioda u srpski su ušli baš iz nemačkog, bilo kao jezika davaoca, bilo kao jezika posrednika.

I na kraju, premda nikako ne i najmanje važno: 19. vek bio je razdoblje velikog uspona nemačke književnosti i kulture (Herder, Gete, Šiler, Helderlin, Hajne i mnogi drugi). Velika ostvarenja nemačke književnost recipirali su, naravno, i obrazovani govornici srpskog jezika, u originalu, i to je svakako pogodovalo jačanju nemačkog kulturnog uticaja uopšte, uključujući i jezičke uticaje, tj. pozajmljivanje.

Danas uticaj nemačkog jezika na srpski nije ni izbliza toliko snažan koliko je bio u 18. i 19. veku i početkom 20. veka. Nakon Prvog svetskog rata habsburške teritorije na kojima su živeli Srbi velikim su delom ušle u sastav Kraljevine SHS, Podunavski Nemci iseljeni su po okončanju Drugog svetskog rata, Nemačka već decenijama nije vodeća svetska sila u nauci, tehnici i kulturi (premda neosporno jeste izuzetno značajna), a u 20. veku srpsko-nemački odnosi su, uprkos izvesnim pozitivnijim intervalima, uglavnom bili vrlo loši.

Jedini uočljiv izuzetak od ovog slabljenja i gubljenja nemačkog jezičkog uticaja jeste govor srpskih i jugoslovenskih iseljenika na nemačkom govornom području, takozvanih *Gastarbeiter* (nem. *Gastarbeiter*, *m*). U centralnom delu rada već smo napomenuli kako su najuočljiviji vidovi nemačkog uticaja na govor iseljenika pozajmljivanje i preključivanje (kombinovanje elemenata različitih jezika u istom turnusu ili razgovoru). Međutim, govor iseljenika u germanofone zemlje praktično ne utiče na standardni srpski jezik, zbog niskog statusa tog varijeteta i njegove nekodifikovanosti, ali i zbog nedostatka neprekidnog i neposrednog kontakta s maticom.

Iz postojećih opisa, ali i na osnovu iskustva, znamo, međutim, da je broj germanizama u srpskom jeziku i dalje veliki – što važi i za opšti leksički fond (nem. *Allgemeinwortschatz*, *m*) savremenog standardnog srpskog jezika, ali i za terminologiju pojedinih struka i naučnih disciplina. U krajevima severno od Save i Dunava, koji su

⁴⁵ Nešto detaljnije o izvesnim aspektima srpsko-nemačkih kulturnih veza u ovom periodu v. npr. u Vinaver (2015), Mojašević (2010), Jovičić (2012), Matović & Šubert (2008), Ellermeyer-Životić (2007) itd.

svojevremeno bili pod vlašću Habsburške monarhije, uticaj nemačkog jezika svakako je najjači, premda su i tamo mnogi germanizmi ili sasvim izašli iz upotrebe ili su u međuvremenu zadobili ahraičan prizvuk.

Sve te grupe germanizama u srpskom jeziku – standardnojezičke lekseme, termini, žargonizmi, arhaizmi, regionalizmi, dijalektizmi itd. – bile su u više navrata tema filološkog i lingvističkog interesovanja, o čemu svedoče naučne publikacije različitog težišta i obima. Među studijama nešto starijeg datuma treba istaći „Nemačke uticaje u našem jeziku“ Miloša Trivunca (Trivunac 1937; Sofronijević 2015), delo na koje treba obratiti pažnju već i zbog samog autora – jednog od najznačajnijih srpskih intelektualca prve polovine 20. veka. Od novijih istraživanja najobimnija, najtemeljnija i najobuhvatnija svakako je disertacija srpske slavistkinje Biljane Golubavić, odbranjena 2005. na Univerzitetu u Tibingenu, a objavljena dve godine kasnije u Minhenu (Golubović 2007).

Premda zbog brojnosti germanizama u srpskom jeziku mnogo šta tek treba istražiti, slobodno možemo reći da naučna literatura nudi obilje informacija o leksemama nemačkog porekla, bilo da su sasvim odomaćeni i rasprostranjeni manje-više na čitavom srpskom govornom području, bilo da su jasno obeleženi kao dijalektizmi, regionalizmi ili žargonizmi.

Za lingviste su pak među germanizmima najveći izazov naučni i stručni termini, a pogotovo lekseme koje pripadaju stručnim žargonima⁴⁶. Istraživanje ovakve leksike zahteva dodatne kompetencije, koje filolozi uglavnom ne poseduju. Da bi uspešno prikupio, analizirali i opisali germanizme u – primera radi – oblasti građevinarstva, železničkog saobraćaja i sl, lingvisti bi morali poznavati osnove tih struka, što je, iz objektivnih razloga, u praksi zaista retkost. Isto važi i za niz drugih disciplina i profesija, pa su germanizmi među terminima prirodnih nauka i tehničkim terminima najmanje istražene lekseme nemačkog porekla, bar sa lingvističkog stanovišta.

Lingvistima su svakako znatno pristupačniji germanizmi u književnim delima na srpskom jeziku, koje mogu temeljno istražiti na osnovu znanja i kompetencija iz vlastite struke. Pored odomaćenih i opšteprihvaćenih germanizama, čija se upotreba podrazumeva, pa zato i ne podstiče na analizu, mnogi srpski pisci utkali su u svoja dela i pragmatički/stilski obeležene lekseme nemačkog porekla, slikajući tako lokalni kolorit, govor nekog razdoblja ili neke društvene grupe itd. Lekseme tog tipa najčešće ćemo

⁴⁶ To su takoreći neformalni termini, npr. vokabular koji koriste majstori-praktičari za razliku od inženjera i sl.

sresti upravo kod pisaca poreklom iz krajeva koji su bili u sastavu Habsburške monarhije i/ili u delima koja govore o tim krajevima.

U takva ostvarenja ubraja se i nedovršeni roman Đorđa Lebovića „Semper idem” (Lebović 2016), i to po oba osnova – i po piščevom poreklu, i po temi. Lebović je rođen u Somboru, a odrastao u rodnom gradu i u Zagrebu. Romansirana autobiografija „Semper idem” opisuje upravo taj rani period piščevog života, otprilike do njegove deportacije u Aušvic. Opisujući vlastito odrastanje i brojne rođake i prijatelje iz mladosti, od kojih će malo ko preživeti logore smrti i ostala zverstva Drugog svetskog rata, Lebović slika Vojvodinu i severnu Hrvatsku u međuratnom periodu, između ostalog i kroz jezik. Upravo iz tog razloga zanimljivo je videti kakvu ulogu u tom portretu jednog vremena i mesta igraju uticaji nemačkog jezika.

Pri pažljivijem posmatranju pokazuje se da u Lebovićevoj autobiografiji razlikuju tri tipa nemačkih jezičkih uticaja: (1) aktuelni, pragmatički neobeleženi germanizmi, (2) regionalno i/ili vremenski obeleženi germanizmi i (3) autentične, neadaptirane nemačke reči, sintagme i rečenice.

U skladu sa očekivanjima, među regionalno i/ili vremenski obeleženim germanizmima u Lebovićevom romanu ima i pozajmljenica (npr. *plac* – ‘trg’, *tej* – ‘čaj’, *militarija* – ‘vojska’, *jezuška* – ‘figura Isusa’ ili *flikšnajder* – ‘krojač koji prepravlja staru odeću’), kao i prevedenica, premda ovih drugih znatno manje. Imeničke pozajmljenice preovlađuju, a pripadaju različitim pojmovnim grupama, ali retko koja grupa obuhvata više od 5–6 leksema. Neke od njih su ishrana (npr. *kuglof*, *rosekol* ili *fišpaprikaš*), stanovanje (npr. *kvartir*, *šlafcimer* i sl.), odeća (npr. *unterok* i nazivi za različite štofove), kućni i drugi upotrebnii predmeti (npr. *vekerica* ili *špacirštok*), nazivi društvenih događaja (npr. *nob bal*) i zanimanja (npr. *famulus*, *flikšnajder*, *kapelmajstor*, *tančmajstor*, *višofterka*, *mašamoda* ili *štumadla*), kao i druge imenice sa značenjem lica (npr. *grospapa*, *tante*, *frajlica*, *garden-dama* ili *abonent*), u par slučajeva i pogrdne (npr. *luftinspektor* ili *cukerpoker majstor*). Tu je i nekoliko imenica sa značenjem mesta: *šparkasa* (‘štedionica’), *normalka* (tip škole), *kino-dvorana*, *mode-salon*. Prideva je znatno manje, premda i njih ima (npr. *šlifovan*, *nobl*, *fajn* i *šlingovan*), a tu je i poneki glagol (npr. *gardirati* – ‘paziti, nadzirati’ i *feršpekulirati se*).

Među prevedenicama valja izdvojiti dve grupe: (1) prevedenice čiji su modeli jednočlane lekseme (npr. *desetored*) i (2) prevedenice čiji su modeli tzv. višočlane lekseme, tj. čvrsti leksički spojevi (*dati nekome pasoš* ili *ponašati se kao leming*). Prevedenica u Lebovićevom romanu sveukupno nema mnogo, svega petnaestak.

Autentičan, neadaptiran materijal iz nemačkog jezika u romanu „Semper idem“ nekad se svodi na jednu jedinu izolovanu reč (npr. *friedlich*, *Friede* ili *Friedhof*) ili na uzvike kao eliptične rečenice (*Donnerwetter!* ili *Quatsch!*). Tu su, međutim, i sintagme (*aus Wien*), čvrsti leksički spojevi (npr. *schon gut* ili *aber was*), kao i čitave rečenice (npr. *Jetzt ist genug.* ili *Verstehst du?*), a uz njih i naslovi, slogani i stihovi iz pesama i šlagera.

I regionalno i/ili vremenski obeležene pozajmljenice i prevedenice, a i neadaptirane nemačke reči, sintagme i rečenice relevantno su stilsko sredstvo u romanu „Semper idem“ Đorđa Lebovića. Razlog za njihovu upotrebu ne treba tražiti u piščevom poreklu, već u njegovoj književnoj veštini. Kao što smo u nekoliko navrata već napomenuli, funkcija germanizama i neadaptiranih nemačkih reči i grupa reči je u tome da ilustruju jezik građanskog sloja u Vojvodini i u severnoj Hrvatskoj između dva svetska rata, a preko jezika i date sredine generalno.

U mnogim drugim Lebovićevim delima takvih uticaja nemačkog jezika nema, jer im se radnja ne odvija u istoj sredini i jer njihovi junaci nisu istog porekla, pa im je i jezik – sasvim očekivano – drugačiji. Od Lebovićevih drama koje smo analizirali za potrebe ovog istraživanja (Lebović 2007 itd.) nemački leksički uticaji snažnije su prisutni jedino još u drami „Nebeski odred“, čija se radnja odvija u koncentracionom logoru. Pozajmljenice, prevedenice i neadaptirane nemačke reči i rečenice u toj drami razlikuju se, međutim, od onih u romanu „Semper idem“. To nije leksika građanske kulture nekadašnjeg juga Habsburške monarhije, već leksika nacističkog režima i logora smrti: *apel-plac*, *Baulajtungskomando*, *himelkomando*, *oberšturbmanfirer*, *šturmfirer*, *lageršper*, *konclager*, *culag*, *heftling*, *SS-šturfier* i tome slično.

Nadamo se da je ovaj rad čitaoce uverio u to da baš zbog isprepletenosti sa istorijom – tj. sa političkim, privrednim, kulturnim i književnim vezama između jezičkih i kulturnih zajednica – tragovi jezičkih kontakata mogu biti izuzetno zanimljiva tema, čak i onima koji inače ne vole mnogo „suva“ lingvistička razmatranja. Ukoliko pak čitalac od ranije gaji interesovanje za srpsko-nemačke jezičke i druge veze, nadamo se da su u radu našli pojedinosti koje im ranije nisu bile poznate, kao i korisne informacije o brojnim starijim i novijim izvorima koji već obrađuju ovu temu.

Literatura

- Aćimović, Lj. (2016). *Germanistika Beogradskog univerziteta 1905–1941*. Banja Luka: Filološki fakultet Univerziteta u Banjoj Luci.
- Ajduković, J. (2004). *Uvod u leksičku kontaktologiju*. Beograd: Foto futura.
- Alanović, M. (2001). Germanizmi u Rečniku srpskohrvatskoga književnog jezika. *Prilozi proučavanju jezika 30–32*, 297–310.
- Alanović, M. (2014). Germanismen im Serbischen: von systemeigenen zu abweichenden morphosyntaktischen Eigenschaften. U E. Kaczmarska & M. Nomachi (priredili), *Slavic and German in Contrast. Studies from Areal and Contrastive Linguistics. Slavic Eurasian Studies 26*, 117–134. <http://src-h.slav.hokudai.ac.jp/coe21/publish/no26_ses/contents.html> (Poslednji pristup 29. XI 2017)
- Bekić, T. (1995): Germanistik in Serbien. U König, Ch. (priredio): *Germanistik in Mittel- und Osteuropa*. Berlin / New York: Walter de Gruyter, 222–230.
- Belošević, M. (2015). *Frazeologizmi nemačkog porekla u savremenom srpskom jeziku*. Beograd: Zadužbina Andrejević.
- Brežik, P. (1935). *Die Mundart der hochdeutschen Ansiedlung Franztal in Jugoslavien. Zur Heimatfrage der Seibenbürger Sachsen*. Beograd: Državna štamparija kraljevine Jugoslavije.
- Ćurčin, M. (1987). *Srpska narodna poezija u nemačkoj književnosti*. Preveo Branimir Živojinović. Beograd: NBS / Pančevo: Narodna biblioteka „Veljko Vlahović“.
- Đokić, A. (2014). *Toponimi u Vojvodini pre Drugog svetskog rata i danas*. Neobjavljen master-rad. Beograd: Filološki fakultet.
- Đorđević, D. (2016). Adaptacija pozajmljenica u standardnom arapskom jeziku. *Analiz Filološkog fakulteta 28*, 207–225.
- Đukanović, J. (2012). Nemačko-srpski jezički kontakti. *Prevodilac 67*, 21–33.
- Đukanović, J. (2016). Jedan vek beogradske Germanistike: nauka o jeziku u nastavi i naučnom radu (1905–2005). U Kostić-Tomović i dr. (priredili): *U carstvu reči – jezici i kulture. Zbornik u čast prof. dr Jovanu Đukanoviću povodom 85. rođendana*. Beograd: Filološki fakultet / FOKUS – Forum za interkulturnu komunikaciju, 31–38. <<https://tinyurl.com/ybehytjc>> (Poslednji pristup 2. XII 2017)

- Ellermeyer-Životić, O. (priredila) (2007). *Stvaraoci i posrednici. Studije o srpskoj književnosti i srpsko-nemačkim književnim vezama*. Beograd: Filološki fakultet / Institut za književnost i umetnost / Čigoja štampa.
- Filipović, R. (1986). *Jezici u kontaktu. Uvod u lingvistiku jezičkih dodira*. Zagreb: Školska knjiga / Jugoslavenska akademija znanosti i umetnosti.
- Gašić, R. (2005). *Beograd u hodu ka Evropi. Kulturni uticaji Britanije i nemačke na beogradsku elitu 1981–1941*. Beograd: Institut za savremenu istoriju. <<https://tinyurl.com/y8d7dqkg>> (Poslednji pristup 1. XII 2017)
- Golubović, B. (2007). *Germanismen im Serbischen und Kroatischen*. München: Otto Sagner.
- Janjetović, Z. (2009). *Nemci u Vojvodini*. Beograd: INIS.
- Jovičić, J. (2012). *Strategije i taktike uspešnih žena 19. veka. Na tragu zlatne decenije srpsko-nemačkih interkulturalnih veza: Mina i TALFJ u privatnoj prepisci*. Novi Sad: Kontrateg.
- Kordić, S. (1991). Germanizmi u osječkom govoru danas. U Andrijašević, A. & Vrhovec, Y. (priredile): *Prožimanja kulture i jezika*. Zagreb: Hrvatsko društvo za primenjenu lingvistiku, 89–97.
- Kostić-Tomović, J. (2013). *Tvorba reči u savremenom nemačkom jeziku*. Beograd: FOKUS – Forum za interkulturalnu komunikaciju. <<https://tinyurl.com/y9ru5p6y>> (Poslednji pristup 30. XI 2017)
- Kostić-Tomović, J. (2017). *Savremena nemačka leksikografija*. Beograd: FOKUS – Forum za interkulturalnu komunikaciju. <<https://tinyurl.com/ydh9ajhz>> (Poslednji pristup 30. XI 2017)
- Krivokapić, M. (2011). Srpska germanistika od 1904. do naših dana. Prilog istoriji književnonaučne germanistike u Srbiji. U Krivokapić, M. *Nemačka književnost. Članci i rasprave*. Sremski Karlovci / Novi Sad: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića, 666–679.
- Krivokapić, M. (2011²). Srpskohrvatska narodna poezija u nemačkoj književnosti. Uz knjigu Milana Ćurčina. U Krivokapić, M. *Nemačka književnost. Članci i rasprave*. Novi Sad: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića, 94–110.
- Lebović, Z. & Kovačević, M. (2007). *Đorđe Lebović*. U: Kovačević, M. *Savremena srpska drama*. Beograd: Udruženje dramskih pisaca Srbije et al, 194–196.
- Loanwords in Bosnian/Croatian/Serbian. Working Bibliography*. <<http://lissl.univie.ac.at/bibliography/bosnian-croatian-serbian/>> (Poslednji poslednji pristup 1. XII 2017)

- Martinov, Z. (2004). *Nemački uticaji na ishranu Srba u Banatu*. Pančevo: Mali Nemo.
- Matović, V. & Šubert, G. (priredile) (2008). *TALFJ i srpska književnost i kultura. Zbornik radova*. Beograd: Institut za književnost i umetnost.
- Medić, M. (2006). Jevreji u Vojvodini. *Kultura polisa 4–5*, 301–338.
- Mihailović, D. (2016). Reč unapred. U Lebović, Đ. *Semper idem*. Beograd: Laguna, 9–13.
- Mojašević, M. (2015). Vuk i nemci. U Sofronijević, M. (priredio). *Srbi i Nemci: antologija tekstova kulturno-političkih veza dva naroda*. Pančevo: Mali Nemo, 149–175.
- Mrazović, P. (1996). Germanizmi u govornom jeziku Vojvodana. O leksičkim pozajmljenicama. U: *Zbornik radova sa naučnog skupa Strane reči i izrazi u srpskom jeziku, sa osvrtom na isti problem u jezicima nacionalnih manjina*. Subotica: Gradska biblioteka Subotica / Beograd: Institut za srpski jezik SANU, 209–230.
- Orlović, S. (2014). *Germanizmi u delu „Pokondirena tikva“ Jovana Sterije Popovića*. Neobjavljen master-rad. Beograd: Filološki fakultet.
- Pančić, T. (2016). Fascinantna hronika. U Lebović, Đ. *Semper idem*. Beograd: Laguna, 543–547.
- Peco, A. (1986). Germanizmi u Vukovu „Srpskom rječniku“ iz 1852. U *Filologija 14*, 271–282.
- Piškokrec, V. (1997). *Deutsches Lehngut im der kajkavisch-kroatischen Mundart von Đurđevac in Kroatien*. Frankfurt am Main: Peter Lang.
- Piškokrec, V. (2005). *Germanizmi u govorima đurđevačke Podravine*. Zagreb: FF Press.
- Radaković, A. (1961). Kako je Đorđe Lebović preživeo Aušvic. Premijera „Nebeskog odreda“ uoči suđenja Ajhmanu. *Ilustrovana I 1961*. <<https://tinyurl.com/ycuxjzh7>> (Poslednji pristup 3. Xii 2017)
- Rammelmeyer, M. (1975) *Die deutschen Lehnübersetzungen im Serbokroatischen. Beiträge zur Lexikologie und Wortbildung*. Wiesbaden: Franz Steiner.
- Satzinger, H. & Stefanović, D. (2014). *(Austro-)German Words in Serbian*. Beograd: Narodna biblioteka Srbije.
- Schneeweis, E. (1960). *Die deutschen Lehnwörter im Serbokroatischen in kulturgeschichtlicher Sicht*. Berlin: De Gruyter.
- Slijepčević, P. (2010). *Nemačke teme*. Priredio prof. dr Mirko Krivokapić. Novi Sad: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića.
- S. n. (2016): O piscu. U Lebović, Đ. *Semper idem*. Beograd: Laguna, 549–551.

- Sofronijević, M. (priredio) (2015). *Srbi i Nemci: antologija tekstova kulturno-političkih veza dva naroda*. Pančevo: Mali Nemo.
- Stojić, A. (2008). Njemačke posuđenice i hrvatski ekvivalenti. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 34, 357–369.
- Thomas, G. (2000). The Role of German Loanwords in Serbo-croatian: A sociolinguistic Perspective. U *Južnoslovenski filolog* 56, 1215–1228. <<https://tinyurl.com/yce2qntt>> (Poslednji pristup 30 XI 2017)
- Tomović, N. (2009). *Slavizmi u savremenom engleskom jeziku*. Neobjavljena doktorska disertacija. Beograd: Filološki fakultet.
- Turopoljac, N. (2014). *Germanizmi u srpskom jeziku na teritoriji Pančeva*. Neobjavljen master-rad. Beograd: Filološki fakultet.
- Trgovčević, Lj. (2003). *Planirana elita: o studentima iz Srbije na evropskim univerzitetima u 19. veku*. Beograd: Istorijski institut. <<https://tinyurl.com/y9pecap8>> (Poslednji pristup 1. XII 2017)
- Trivunac, M. (1937). *Nemački uticaji u našem jeziku*. Beograd: Štamparija M. Sibinkovića.
- Trivunca, M. (2015). Nemački uticaji u našem jeziku. U Sofronijević, M. (priredio): *Srbi i Nemci. Antologija tekstova kulturno-političkih veza dva naroda*. Pančevo: Mali Nemo, 79–148.
- Turk, M. (2005). Germanizmi u sjevernočakavskom arealu. *Fluminesia* 17, 1–13.
- Vajfert, V. (1933). *Die deutsche Mundart von Bela Crkva (Weißkirchen)*. Beograd: Državna štamparija Kraljevine Jugoslavije.
- Vajfert, V. (1935). *Die deutsche Mundart von Vršac (Wereschetz). Lautlehre*. Beograd: Državna štamparija Kraljevine Jugoslavije.
- Vinaver, S. (2016). Jakob Grim i srpska narodna poezija. U Sofronijević, M. (priredio). *Srbi i Nemci: antologija tekstova kulturno-političkih veza dva naroda*. Pančevo: Mali Nemo, 169–175.
- Vuletić Đurić, J. (2015). *Proces zamene jezika i promene izazvane kontaktom srpskog sa nemačkim jezikom u govoru Srba u SR Nemačkoj*. Neobjavljena doktorska disertacija. Kragujevac: Filološko-umetnički fakultet. <<https://tinyurl.com/yak4het9>> (Poslednji pristup 30. XI 2017)
- Vuletić Đurić, J. (2016). Leksičke transferencije u govoru Srba u Nemačkoj: na primeru srpske zajednice u Ingolštatu. Bavarska. *Etnoantropološki problemi* 11/1, 602–606. <<https://tinyurl.com/y9myn9ta>> (Poslednji pristup 2. XII 2017)

Korpus

Lebović, Đ. & Obrenović, A. (1959). *Nebeski odred*. Novi Sad: Biblioteka Sterjino pozorja.

Lebović, Đ. (2007). *Tetralogija: Nebeski odred. Haleluja. Viktorija. Vojnik i lutka*. Beograd: BIGZ.

Lebović, Đ (2009). *Svetlosti i senke: radio bajke*. Beograd: RTS.

Lebović, Đ. (2016). *Semper idem*. Beograd: Laguna.

Rečnici

DUDEN ONLINE: <<https://www.duden.de/>> (Poslednji pregled 2. XII 2017)

DWDS: <<https://www.dwds.de/>> (Poslednji pregled 2. XII 2017)

Ebner, J. (1998). *Wie sagt man in Österreich? Wörterbuch des österreichischen Deutsch*. 3., vollständig überarbeitete Auflage. Mannheim et al.: Dudenverlag.

Klajn, I., & Šipka, M. (2006). *Veliki rečnik stranik reči i izraza*. Novi Sad: Prometej.

ÖSTERREICHISCHES WÖRTERBUCH: <<http://www.oesterreichisch.net/>> (Poslednji pregled 2. XII 2017)

PFEIFER: Pfeifer, W. *Etymologisches Wörterbuch*. <www.dwds.de> (Poslednji pregled 4. XII 2017)

Mrazović, P. & Primorac, R. (1991). *Nemačko-srpskohrvatski frazeološki rečnik. Nemački idiomatski izrazi sa srpskohrvatskim ekvivalentima*. Drugo izdanje. Beograd: Naučna knjiga.

PSJ: Pešikan, M., Jerković, J. & Pižurica, M. (2017). *Pravopis srpskoga jezika. Treće izdanje*. Novi Sad: Matica Srpska.

RSJ: Nikolić, M. (2007). *Rečnik srpskoga jezika*. Novi Sad: Matica srpska.

Ostalo

Selenić, S. (1993). *Ubistvo s predumišljajem*. Beograd: Prosveta.

Jelena K. Kostić-Tomović

University of Belgrade

Faculty of Philology

Serbia

Summary

GERMAN LOANWORDS IN SERBIAN, IN GERMAN AND SLAVIC COMPARATIVE STUDIES AND ĐORĐE LEBOVIĆ'S NOVEL *SEMPER IDEM*

As can be seen from the title, this paper has three goals: (1) to present the most prominent features of German loanwords in modern Serbian (along with basic concepts of contact linguistics), (2) to provide a brief survey of most recent linguistic research into German words in Serbian, and (3) to analyze the features and use of German loanwords in the novel *Semper idem* written by Đorđe Lebović, an eminent Serbian 20th-21st century author.

Therefore, this paper has three main parts. The first one is about the classification of foreign words into loanwords and calques, and the classification of German words into substantial, international and structural, about their adaptation in terms of Serbian orthography, pronunciation and morphology, its lexical needs, direct and indirect borrowing etc. The second one deals with current research into German words conducted by Serbian and German scholars, while the focus is on two studies: "Nemački uticaji u našem jeziku" by professor Miloš Trivunac, one of the founders of German studies at university level, and "Germanismen im Serbischen und Kroatischen" by B. Golubović, a modern Slavic scholar (Golubović 2007). The third part of the paper analyzes German loanwords in Đorđe Lebović's prose.

Since many young linguists and students find German influence on Serbian is very interesting, and many of them decide to write term papers and MA theses in this field, the author tried to summarize basic information about this topic offered by ample literature in Serbian and German, to present them in a clear and meaningful way and to point out the possibilities for the application of these data when analyzing the corresponding aspect of certain literary texts in Serbian by using examples from Lebović's texts. Depending on what a particular work of literature offers, results of such an analysis can prove the current insights or even make them more profound.

Key words: German loanwords, foreign words, donor language, recipient language, intermediary language, loanword, calque, model, replica, Đorđe Lebović, *Semper idem*, Germanic and Slavic comparative studies.